

ישיבת הסדר "מפאיר הראל" – מודיעין

ואמר שהיו נוהגים לשמוח שמחה יתירה יתר מכל שאר הימים טובים כאלו שני הימים והם ט"ו באב ויום הכפורים.³

דברי המשנה מעלים מספר שאלות:

מה המיוחד בט"ו באב שדווקא בו היו יוצאות בנות ירושלים וחולות בכרמים, למציאת זיווג? וכן האם יש קשר בין ט"ו באב ליום הכיפורים? ומדוע יום זה עדיף משאר המועדים? ואולי יש לדייק גם מדוע נקטה המשנה את הכינוי "חולות"⁴ ולא "מרקדות"⁵?

הגמי' שם תוהה, על מה ולמה נחשב ט"ו באב למועד⁶:

בשלמא יום הכפורים, משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות, אלא המשנה עשר באב מאי היא?

כלומר, לגמרא ברור מדוע יום הכיפורים הוא יום שמחה מיוחד. ביום זה היתה כפרה על חטא העגל, וניתנו בו לוחות שניים. בנתינת הלוחות יש משמעות עמוקה של "סגירת מעגל", לשבירת הלוחות הראשונים. שמחה זו קשורה לסוד התיקון שבתהליכות המעגלית.

על כן נשאלת השאלה על מה השמחה שבט"ו באב?

ניתן לחדד את השאלה: אכן יש מקום לשמחה יתירה ביום הכיפורים, שכן בו התכפר החטא החמור ביותר: חטא העגל.⁷ אולם על מה יש מקום לשמחה יתירה בט"ו באב?

הגמי' שם משיבה שהשמחה שבט"ו באב, גם היא קשורה לסיום ענשם של החוטאים בחטא חמור ביותר: חטא המרגלים.

³ לברור משמעות היו"ט בט"ו באב, ע"ע בתוסי' תענית שם ד"ה "יום", וכן בא"ר סי' תקי"פ שהאריך בבאור התוסי', ובס' אור החמה על גמי' תענית שם, עמ' 341, שאינו כיום טוב לענין איסור מלאכה רק לענין ריבוי השמחה, ולשיטתו רק מצד ריבוי הנישואין באותו יום, ולקמן נבקש לבאר את ענין השמחה מעצם ענינו של היום בעצמו.

⁴ מלשון "מחול" שהוא לשון התנ"ך (ירמיה פרק לא): "ויצאת במחול משחקים". (ירמיה פרק לא יב): "אז תשמח בתולה במחול". ובתהילים (פרק ל יב): "הפכת מספדי למחול ליי", וכן בתהילים (פרק קמט ג): "יהללו שמו במחול", ומוזכר גם במשנה כלאים פרק ד משנה א': "מחול הכרם וכו'". ובברטנורא שם: "מקום פנוי בין כרם לגדר סביב, כמו מחולות הנשים כשמרקדות בסביב, לשון אז תשמח בתולה במחול (ירמיהו לא)". ובפ"י קול הרמ"ז שם באר את דברי הרע"ב – "הנשים כשמרקדות וכו'". ולי נראה ששם היו מרקדות הנשים, וראיה מנבות שילה במעשה פילגש בגבעה, וכו' והר"ב רצה לתקן זה שייחס את הסיבוב למרקדות בסיבוב, וגם בסוף פ"ד דתענית תנן, יוצאות וחולות בכרמים".

⁵ כבלשון המשנה האוסרת לרקוד ביו"ט (ביצה פרק ה משנה ב') "ולא מטפחין, ולא מספקין, ולא מרקדין", וכלשון התנאים בגמי' (כתובות דף טז ע"ב): "ת"ר: כיצד מרקדין לפני הכלה וכו'". ומשמעות ההבדל בפשטות שהמחול הוא ריקוד מעגלי דווקא והריקוד הוא בכל ענין.

⁶ תענית דף ל ע"ב.

⁷ חומרתו נובעת, בין היתר, בשל ראשוניותו, משום שהוא בא בסמיכות למתן תורה, שהיוה מפנה דרמטי בהסטוריה הרוחנית של העולם. בחטא העגל היה מעין "שבירת הכלים", לאחר חטא חמור זה ריחפה מעל ראשם של ישראל סכנת כיליון. זאת כנראה הסיבה מדוע משווים אותו חז"ל לחומרתו של חטא אדם הראשון. וראה בשם משמואל - בראשית - מוצאי שמחית שנת תר"פ: "ונראה שישראל אחר חטא העגל שאיתא במדרשות שהי' בהתדמות חטא אדה"ר וכו'". וכן שם משמואל פרשת תשא - שנת תרע"ז: "ובמדרשים מדמין חטא העגל לחטא אדה"ר, ועיי' כמו אדה"ר שהתחיל לשרר מזמור שיר ליום השבת, מפני שעיי' השבת שתשפיע בו חיים חדשים תבריח ממנו את מרבית כחות הטומאה שנשתאבו בו, וכו'".

טו באב וט' באב – בסוד התיקון שבתהליכות המעגלית

הרב אליעזר חיים שנוולד

ראש ישיבת ההסדר מאיר הראל מודיעין

וראש נחלת ש"י מודיעין

מהו באמת המועד של ט"ו באב וכיצד הוא קשור לעניני שידוכין ואהבה בעם ישראל?

תוכן

- א. ט"ו באב מועד ומחול
- ב. שמחת ט"ו באב עפ"י הבבלי על חזרת הדיבור למשה.
- ג. שמחת ט"ו באב עפ"י הירושלמי על ביטול החפר
- ד. בסוד התיקון שבתהליכות המעגלית.
- ה. עפ"י הבא"ח העיתוי של ט"ו באב הוא תזמון אלקי ליום זכאי
- ו. בט"ו בחודש איתמלא סיהרא וסיהרא באשלמותא.
- ז. ענינו של ט"ו באב כשסיהרא באשלמותא
- ח. ענינו של ט"ו באב ארץ ישראל ומקדש
- ט. התהליכות המעגלית שמאפיינת את התממשות האינסוף בעולם המעשה
- י. מעגלי המחול של ט"ו באב
- יא. מעגל המעגלים המחול לצדיקים לעתיד לבוא

א. ט"ו באב מועד ומחול

ט"ו באב הינו יום מועד קדום ומיוחד, שעליו אומרת המשנה שלא היו ימים טובים כמותו¹:

אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כהמשנה עשר באב

וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי

שאיין לו. וכו'. ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים. וכו'

המאירי על המשנה, מדייק, שבימים אלה היתה השמחה גדולה משאר ימים טובים²:

¹ משנה תענית ד ח.

² ח"י המאירי על תענית דף לא ע"א. ובספר "שערי המועדים" לרמ"מ שניאורסון, עמ' 283. דייק שהוא יותר יו"ט מטי"ו בתשרי ומטי"ו בניסן.

(אמר) רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שכלו בו מתי מדבר. דאמר מר: עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה, שנאמר (דברים ב'): "ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ד' אלי", אלי היה הדבור.⁸ מכאן שט"ו באב הוא יום חג מיוחד שמבטא את סיום התיקון של חטא המרגלים, וזה הקשר בינו ובין יום הכיפורים שמבטא את סיום התיקון של חטא העגל. הגמ' שם מונה עוד חמשה אירועים חשובים שאירעו לאורך ההיסטוריה בט"ו באב, ובהם:⁹

אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. מאי דרוש (במדבר ל"ז): "זה הדבר אשר צוה ד' לבנות צלפחד וגו'" – דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה.

אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, שנאמר (שופטים כ"א): "ואיש ישראל נשבע כמצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה". מאי דרוש? אמר רב: ממנו, ולא מבנינו.

רב מתנה אמר: יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. ואמר רב מתנה: אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביכנה הטוב והמטיב, הטוב – שלא הסריחו, והמטיב – שנתנו לקבורה. וכו'. עיי"ש.

מסתבר לומר שעיקר השמחה היתה על כך ש"כלו מתי מדבר", שהפסיקו למות בגין חטא המרגלים, כפי ששמעו מדברי הראשונים, שמזכירים רק סיבה זו בלא כל השאר, וכלשונו של הרמב"ם:¹⁰

ובחרו יום חמשה עשר באב, לפי שבו נסתלקה המגיפה ממתו מדבר בשנת הארבעים, כי המות היתה הרבה בכל ט' באב, ובשנה האחרונה נסתלקה והמתו עד הצי החודש ואז בטחו כנפשם והאמינו בעצמם והרגישו בו רצון הכורא והשבת אפו וסילוק חמתו מהם, ולפיכך עשו אותו משם וחללה יום משתה וששון.

ניתן לומר גם שהיא הסיבה העיקרית משום שהיא הראשונה מבין כולם.¹¹ וכן גם משום שחטא המרגלים הוא החטא החמור יותר, מכל חטאי המדבר, שכן בעטיו מתו שש מאות

⁸ הדברים מובאים גם בשינויים קלים בגמ' בבא בתרא.

⁹ ובספר "שערי המועדים" לרמ"מ שניאורסון, חב"ד, עמ' 263, מונה אותם כחמשה ובכך מקביל למה שאומרת המשנה בחמשה דברים שאירעו ב"ז בתמוז וחמשה בט' באב, שבהם הם לריבוי האבל ובט"ו באב הם לריבוי השמחה.

¹⁰ פירוש המשניות לרמב"ם תענית פרק ד משנה ז. וכן ראשונים נוספים שהזכירו רק טעם זה כגון: בריטבי"א על תענית שם ובא"ח סי' כג וכלבו סי' סב בשם הראב"ד.

¹¹ אמנם בגמרא מופיע ההיתר של בנות צלפחד כאירוע ראשון שאירע בט"ו באב אולם יש לדייק ולערוך חשבון פשוט שילמדנו שאירוע זה אירע בסביבות אותם ימים שבהם אירע ט' באב וט"ו באב של שנת הארבעים המופיע אח"כ בגמרא. שהרי אהרון מת ברי"ח אב בשנת הארבעים ככתוב (במדבר לג לח):

אלף, בני אותו הדור, ונגזרו על עם ישראל ארבעים שנות נדודים במדבר, והוא נחשב כ"בכיה לדורות"¹².

אנו מבקשים להתמקד בסיבה זו, ממנה ננסה ללמוד על המאפיינים של היום, שכן, כידוע, במקום שדבר מסויים הוזכר לראשונה בתורה "שם שרשו"¹³ עוד נראה לומר, שיש קשר בין מהות היום לבין המנהג של ה"מחולות" בכרמים לשם מציאת הזיווג. רש"י מפרש את הסיפא של המשנה "חולות בכרמים": וחולות – כמו לחול במחולות (שופטים כא).

וגם הגמ' בסוף דבריה חותמת במחול, אחר, שעל פניו נראה לא קשור לכאן, המחול שיעשה הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא:

אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בנגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו, שנאמר (ישעיהו כה): "ואמר כיום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ד' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו".

מה ענינו של מחול זה לכאן?

ב. שמחת ט"ו באב עפ"י הבבלי על חזרת הדיבור למשה.

אמנם הגמ' בבבלי¹⁴ מזכירה שהסיבה לשמחה בט"ו באב קשורה להפסקת מיתתם של מתי המדבר, בט' באב,¹⁵ אולם עיקר השמחה היתה לרגל חזרת הדיבור האלקי למשה בט"ו באב (שם):

(אמר) רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שכלו בו מתי מדבר. דאמר מר: עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה.

"ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ד' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש". וימי האבל על אהרון ארכו עד לראש חודש אלול (במדבר כ'): "ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל". מאידך האירוע עם בנות צלפחד אירע גם הוא באותו חודש, לאחר מות אהרון כפי שמדייק רש"י מכך שהם אינן מתדיינות עם משה ואהרון אלא עם משה ואלעזר (רש"י על במדבר כז ב): "לפני משה ולפני אלעזר - מגיד שלא עמדו לפניו אלא בשנת הארבעים אחר שמת אהרן".

¹² בגמ' תענית דף כט ע"א: "וכתיב ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא אמר רבה אמר רבי יוחנן (אותו היום ערב) [אותה לילה ליל] תשעה באב היה אמר להם הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות". וכן אומר משה שבגלל חטא זה הקב"ה אינו מאפשר לו להכנס לארץ (דברים פרק א לו): "גם בי התאנף ד' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם".

¹³ משום שבהופעתו בראשיתו שם שורשו ושם מתברר עניינו, עקרון זה מיוחס לגר"א ולר' צדוק מלובלין, שכל ענין שמופיע מתבאר בתורה במקום שבו הוא מופיע לראשונה, ושם שורשו. במקום אחר נרחיב בע"ה ונראה כיצד כל המאורעות של יום זה באים מאותו שורש.

¹⁴ הדברים נכונים גם לאזכור של הגמ' במס' תענית וגם לגמ' במס' בבא בתרא הנ"ל.

¹⁵ וכן מבואר בירושלמי במ"ר ובמד"ש כפי שיוזכר לקמן.

הגמ' לומדת זאת מפסוקי התורה, מכך שמופיע ציווי אלקי מיד אחרי שמוזכר שהפסיקו למות¹⁶:

שנאמר: (דברים ב'): "ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם", וסמיך ליה: "וידבר ה' אלי לאמר" – אלי היה הדיבור.

התוס' מבאר שהפסקת מיתתם, באותה שנה, היתה בט' באב, אולם היה זה דבר צפוי מראש, ולא היה בו משהו משמח. השמחה היתה על חזרת הדיבור שהתעכב עד תום שבעת ימי האבל¹⁷:

יום שכלו בו מתי מדבר – בשנה אחרונה נמי מתו, וידעו שכבר בלתי גזרה, כי כבר מתו כל בני כ', ולפי שהיו אבילים עד מקצת יום של ט"ז לא חזר הדיבור, שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות, כדאשכחן גבי יעקב (תנחומא פ' וישב) שכל אותן ימים שנתאבל על יוסף לא שרתה עליו שכינה כדאמר [בשבת] (דף ל:). ולכך כל ימי אבילתן של ישראל לא חזר הדיבור, שבזכותן היה מדבר עם משה, כדאמר ר' בריש מכילתא, לאמר: ר' יעקב אומר צא ואמור להם שבזכותן אני מדבר עמך, שכל אותן שלשים ושמונה שנה שהיה כועס על ישראל לא היה מדבר עם משה ואהרן, שנאמר ויהי כאשר תמו וכו'.

המפרשים, ראשונים ואחרונים, כבר הצביעו על כך שסיבה זו לשמחת ט"ו באב, סתומה היא, והקשו עליה כהנה וכהנה. מהם שהקשו שהרי שמכאן משמע שהפסיקו למות בט' באב ואילו בגמ' משמע שבט"ו באב הפסיקו למות והוא "יום שכלו בו מתי מדבר". כך הקשה גם השפת אמת¹⁸:

ופי' התוס' בב"ב דעיקר השמחה היא מה שנתיהד הדיבור למרע"ה, וכלו בת"ב, רק שבז' ימי אבילות לא נתיחד עמו הדיבור ע"ש, א"כ לשון שבו כלו לאו דוקא.

כנראה שבשל כך (ובשל קושיות נוספות) פירש רבנו תם, את הסוגיה בשונה מהתוס', לשיטתו הפסקת מיתתם של מתי מדבר, וחזרת הדיבור למשה באו כאחד, בט"ו באב¹⁹:

ונראה לר"ת לפי מדרש איכה שלא מיהרו למות אלא בשנה אחרונה ביטל מהן הגזרה ונשארו מהן ט"ו אלף ופרוטרוט אותן שהיו ראויין למות בשנה אחרונה וכו' והשתא אתי שפיר דמושם חמשה עשר אלפים ופרוטרוט לשנה לא נתייחד הדיבור עד חמשה עשר באב של שנה אחרונה שהיו ראויין למות והיו עציבין בכך עד דאיתמלי סיהרא

ומה שהקשה ר"ת לפירוש הקונטרס למה נשתחה הדיבור שנה ויותר י"ל נמי שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות והן היו עציבין לפי שהיו סבורין למות באותה שנה והאי דנקט נמי חמשה עשר אלפים ופרוטרוט לאו על כל שנה ושנה קאמר אלא רוב השנים²⁰.

בין אם נפרש כתוס' ובין אם נפרש כר"ת, נראה לומר שיש כאן משמעות עמוקה דווקא לט"ו באב, ועל כן נגרם שבו תהיה השמחה המיוחדת של חזרת הדיבור²¹.

היו גם שהקשו על עצם השמחה בחזרת הדיבור למשה, שהרי גם בשלושים ושמונה השנים מאז חטא המרגלים היה סוג של דיבור אלקי עם משה, שכן בכמה פרשיות אנו רואים שהקב"ה מדבר עם משה רבנו?

מספר תשובות ניתנו על כך בדברי הראשונים. רש"י על התורה כותב שבל"ח שנים הדיבור לא היה בלשון חיבה בפנים אל פנים ובישוב הדעת²²:

וידבר ה' אלי וגו' – אבל משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפ' [זו] "וידבר" אלא "ויאמר". ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל.

ובפירושו על הגמ' כותב רש"י, שהדיבור עד כה לא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה²³:

לא היה הדבור עם משה – ביחוד וחיבה, דכתיב וידבר ה' אלי לאמר אלי נתייחד הדיבור, ואף על גב דמקמי הכי כתיבי קראי בהו וידבר, איכא דאמרי לא היה פה אל פה, אלא בחזיון לילה, גמגום²⁴.

²⁰ וראה שבגורת ארי על תענית דף לע"ב. הקשה שם ופירש: "ולי נראה לפרש כפשוטה דודאי בכל אותן שנים מתו מהן בכל ימות השנה אלא בט' באב מתו יותר מכל השנה מפני שבכו בו בכיה של חנם גרמו בכיה להן ולדורות לכן פי' התוס' כאן שהיו מתים בכל יום אך רוב המתים היו לעולם בתשעה באב, ובשנת הארבעים נמי מתו כל השנה ורובן באותו ט"ב ועדיין נשתיירו בהן איזה עוללות מאותן שהיו בשעת הגזירה בני כ' שמוכרחים עדיין למות ומתו בט"ו באב עד שלא נותר מהם אחד ואין ראוי ליום טוב כיון דאין כאן ויתור כלל. והיום טוב מפני שבו ביום שכלו ואז נתייחד הדיבור למשה כבתחלה קודם הגזירה והיינו דקאמר דאמר מר דאינו אלא דהא דכלו הוא דגרם ליחוד הדבור". וכן ע"י ב"תורת חיים" בבא בתרא קכא ע"א.

²¹ נעסוק בכך בע"ה בהמשך.

²² רש"י על דברים פרק ב' פסוק יז.

²³ רש"י תענית דף לע"ב

¹⁶ בגמ' שם, והובא כאן בנוסח של הגמ' המקבילה בבתרא דף קכא עמוד א.

¹⁷ תוספות בבא בתרא דף קכא ע"א. ועיי' שם בקושיותיו על הרשב"ם שם שקשר את השמחה לתום מיתת דור המדבר. וכ"כ הרמב"ן בחידושו על ב"ב שם. וכ"כ רבנו בחיי דברים פ"ב פס"ט: "ומה שלא נתייחד עמו מיד כשכלתה הגזירה בעשירי, לפי שהיה מתאבל משה על הגזירה שבעה ימים מן הטי' עד ט"ו, ואין הנבואה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה, ומטעם זה לא נתייחד עמו עד ט"ו, ומעתה יהיו הכל שמחים כאחד, משה ובני ישראל".

¹⁸ שפת אמת על תענית שם, ועיי"ש באריכות דבריו.

¹⁹ תוספות מסכת בבא בתרא דף קכא עמוד א.

מאיך הרשבי"ם כותב שכל ל"ח שנה לא היה הדיבור באופן ישיר אלא ע"י מלאך או אורים ותומים, ומוסיף עוד, שהדיבור הצטמצם רק לדברים הנצרכים ולא מעבר לכך²⁵:

לא היה דיבור עם משה – **פה אל פה ככתחלה** אבל אם הוצרכו לדיבור כגון במעשה דקרה שהיה אחר מעשה המרגלים היה מדבר על ידי מלאך או באורים ותומים אי נמי לא היה מדבר עמו אלא על ידי צורך מעשה הצריך להם:

וכן כותב רבנו בחיי שכל ל"ח שנה הדיבור לא היה מתוך אספקלריא מאירה²⁶:

ולכך לא מצינו לשון וידבר מששלה משה מרגלים עד כאן אלא לשון ויאמר, לפי שלא התנבא מתוך אספקלריא המאירה.

מכל הפירושים הללו משתמע שהשמחה על חזרת הדיבור והחזרת דרגת הנבואה למשה כבתחילה, הוא בעצם הפיוס, והחזרת רמת הקשר שבין הקב"ה לעם ישראל לקדמותו.

אולם הבן איש חי הקשה על פירושים אלה, עד שהסיק שלא רש"י והרשב"ם הם אלה שכתבם אלה תלמיד טועה משמם²⁷:

שם לא היה הדבור עם משה. עיין פירוש רש"י כאן, שפירש שהיה בחזיון לילה, ורשב"ם כבתרא [קכ"א ע"א] פירש שהיה ע"י מלאך או באורים ותומים ע"ש, ובאמת דברים אלו לא נתנו להאמר ודחויים הם מכמה מאמרים של רז"ל, וגם מכמה מקראות בפרשת קרה, ועוד ועוד, ועל כן ודאי דברים אלו לא יצאו מפי רש"י ורשב"ם ז"ל, אלא תלמיד טועה הוסיף זה בדבריהם:

מאיך הבא"ח מסכים לפירושו השני של הרשב"ם:

אך פירוש שני של רשב"ם, שכתב לא היה מדבר כי אם ע"י צורך מעשה הצריך להם, זה ניתן ליאמר.

ועוד מוסיף הוא פירוש משל עצמו (שם):

²⁴ ובפירוש הרבי"א על התורה באר את דברי רש"י (שם דברים ב טז): "ויהי וגו'. פרש"י וכו' עכ"ל, והכי קאמר דבור משמע רבוי דברים והוא ענין חבה כמו שני אוהבים שמדברים זה עם זה בדברים מתוך חבה אבל אמירה משמע מיעוט דברים אמירה גרידה בעלמא, כפ"ח. עוד יש הפרש בין דבור לאמירה כמו שכתב ר' יוסף חזן מטרווייטש בספרו ספר ידידות בשער שמוש היוצאים והעומדים וז"ל מצינו שרש אמר ושרש דבר שענין שניהם שוה ואעפ"כ יש חלוק ביניהם כי לעולם אצל אמר צריך שתהא האמירה מפורשת לפניו או לאחריו וכו' אבל שרש דבר אין צרים להתברר הדבר לא לפניו ולא לאחריו וכו' עכ"ל".

²⁵ רשב"ם בבא בתרא דף קכ"א ע"ב. ועיי' באנציקלופדיה תלמודית כרך טז, חמשה עשר באב טור קמה.

²⁶ רבנו בחיי על דברים פרק ב פסוק טז. וכתב שם עוד על מעלת הנבואה באספקלריה מאירה בלשון וידבר: "ויבכאן גילו לנו חכמי האמת מעלת לשון וידבר על לשון ויאמר, ומזה אמרו וידבר ה' אלי, אלי היה הדיבור, כלומר עכשיו בדיבור ולא קודם לכן אלא באמירה. ומזה תבין דבר ירמיה שאמר (ירמיה א, ו) ואומר אהה ה' אלהים הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי, יאמר שלא השיג מעלת הדיבור שהוא אספקלריא המאירה אלא אספקלריא שאינה מאירה, ולכך הזכיר אחר שם אל"ף דל"ת, וי"ד ה"א אחרי, שהיא אספקלריא שאינה מאירה, מדת הדין שבה הרחמים, והיא השגת הנביאים כולן, ולכך סמך לו מיד ויאמר ה' אלי (שם פסוק ז)".

²⁷ ספר בניחו בן יהודיע על תענית דף לע"ב.

ואנא עבדא נראה לי, דאפשר דאותה המעלה שהיתה לו דשכינה מדברת מתוך גרונו, נפסקה בזמן שהיו ישראל נזופים, מפני שבזה נמצא ישראל שומעין הדברים מן אור השכינה, כשהיה משה רבינו ע"ה מדבר עמהם, ואומר זה הדבר אשר צוה ה', ולכך נפסקה מעלה זו בזמן שהיו נזופים, ואח"כ כשכלו מתי מדבר חזרה מעלה זו, שהיתה שכינה מדברת מתוך גרונו, ולכן אמר אלי היה הדיבור, רצה לומר דיבור השכינה יוצא מפי.

ועוד נראה לי כי נודע דמשה רבינו ע"ה היה רואה באספקלריא המאירה, ושאר נביאים באספקלריא שאינה מאירה, וזו נסתלקה כשהיו נזופים, וכשכלו מתי מדבר חזרה אליו מעלה זו, ולכך אמר אלי היה הדיבור רצה לומר דבור הראוי אלי.

או אפשר לפרש דקאי על שאר מעלות הגדולות שהיו לו במדרגת נבואתו, כי היה מתלבש קול בקול ושניהם שלו, וזה לא זכה לה שום נביא. או על שהיה מתנבא מתרין פרקיין קדמאין של נצח וחד, וגם לזו המעלה לא זכה שום נביא. ואפשר דקאי כאן על הדא מנייהו שנסתלקה וחזרה אליו, ועל חזרתה אליו קאמר אלי היה הדיבור, כלומר דבור הראוי אלי.

אם נצרף את התירוצים השונים נמצא ש"חזרת הדיבור" לא היתה ממצב של אין דיבור כלל, אלא חזרה ממדרגה נמוכה של דיבור למדרגה עליונה של הדיבור. על כן חוזרת השאלה למקומה: אם כן מדוע היה זה כל כך משמח עד שנאמר ש"לא היו ימים טובים" מאלה? בעל ה"שאגת אריה" הקשה גם הוא, הרי היה צפוי שלאחר שהתכפר חטאם יחזור הדיבור, וא"כ על מה השמחה?²⁸

ובי תימא לשמחה מה זו עושה? הא כיון דסילוק הדיבור היה בעבורם ממילא ראוי לחזור לבתר דכלו?

ותירץ שם על עצם חידוש הדיבור:

יש לומר בתחילה לא ידעו מה טעמא נסתלק הדיבור והשו שבשעת הגזירה נסתלק, וכשכלו וחזר בו ביום, ידעו למפרע דהא דלא כלו גרם הסילוק, ומעתה אין לחוש להבא לסילוק מש"ה שמהו ועשו יום טוב. ועדיין נדמה שקושייתו חזקה מהתירוץ.

אנו מבקשים להצביע על שני כוונים לבאר את הענין, הקשורים לתוכן של הדיבור שהתחדש ביום זה: האחד קשור להמשכיותו של תהליך "מתן תורה" והשני קשור למצוות ירושת הארץ. המבטיח מבאר שחזרת הדיבור מהווה חידוש של "מתן תורה" ושל הציווי האלקי של מצוות התורה. הציווי האלקי המשיך ברצף, מר"ח ניסן בשנת היציאה ממצרים, דרך מתן תורה ועד

²⁸ רבי אריה ליב בספרו גבורת ארי על תענית דף לע"ב.

חטא המרגלים, והפסיק. לאחר "חזרת הדיבור" מתחדש תהליך הציווי של מצוות התורה, עד השלמתו:²⁹

ותמצא כי כמו שנתעכבו ישראל כמדבר ארבעים שנה יום לשנה כימים אשר תרו בהם המרגלים את הארץ, כן עמדו ונתעכבו בקבלת התורה מ' שנה מיום שהתחילו לקבלה על ידי משה במצרים והוא ר"ח ניסן עד שבעה באדר משנת הארבעים שמת משה רבינו, יום לשנה כנגד ארבעים יום שעמד משה בהר, וזה ירצה לפי דרך זה מה שכתוב, ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל אשר צוה ה' אותו אליהם, כי כמ' שנה מר"ח ניסן קודם צאתם ממצרים עד עשתי עשר חדש וכו' דיבר כל מה שצוה ה' והוא כל מה שנצטוו מאותו יום עד יום שמת משה והם מ' שנה מר"ח ניסן שהוא ראשון לחדש השנה, כי לפי פירושו הכתוב ויהי כמ' שנה לצאתם אינו נמנה מתחלת החדש כי לא יצאו עד יום ט"ו לניסן, ואם כן מתחלת נתינת התורה עד סוף נתינתה היו מ' שנה, אלא שלא ניתנה בכל השנים אלא מר"ח ניסן שבמצרים עד שנה שניה בח' באב שבאו בו המרגלים, וכאותה הלילה הוקבעה להם בכיה לדורות בט' באב ונגזרה עליהם גזירה שיתמו כמדבר, ולא היה הדיבור למשה בכל אותם ל"ח השנים וכמו שכתוב ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וידבר ה' אלי לאמר, כמו שהביאו במס' בתרא (קכ"א) ובשנת הארבעים ביום ט"ו באב ידעו שבטלה הגזרה שלא מתו בט' באב כשאר השנים ועשו שמחה גדולה, ומאז נתייחד הדיבור למשה מט"ו באב עד שבעה באדר שמת, ואם כן ניתנו כל המצוות בשנה אחת שיצאו ישראל ממצרים מר"ח ניסן, ובשנה שניה מר"ח ניסן עד ח' לאב ומט"ו לאב של שנת המ' עד שמת משה שהם שנה אחת וי"א חדשים.³⁰

²⁹ ספר בית אלקים למבי"ט, שער היסודות - פרק ל"ב.

³⁰ ועי' בפני יהושע"ו שדברי חז"ל, משה מתחנן בתקט"ו תפילות על הכניסה לארץ, מתחיל מט"ו באב, בחזרת הדיבור והצוי לרשת את הארץ, והם מנין התפילות מיום זה ועד יום מותו (פני יהושע ברכות דף לב ע"א): "... לפי מה דאיתא במדרש פליאה שהתפלל משה תקט"ו תפלות כמנין ואתחנן והוא פלאי מה בעי ללמדנו בזה? וכו' והיינו לפי מאי דאיתא במדרש ובפרש"י בחומש בפרשת ואתחנן אל ה' בעת ההיא פירש"י לאחר שכבש ארץ סיחון ועוג אמר דמיני שמא הותר הנדר, נמצינו למדין דמקמי הכי לא היה פתחון פה למשה להתפלל שיכנס לארץ ישראל, כיון שהיה ע"י שבועה של הקב"ה באומר לכן לא תביאו ולכן לשון שבועה היא עד שמצא מקום לומר שמא הותר הנדר והיינו ע"י כבישת ארץ סיחון ועוג, ומצינו ג"כ בפסוק פרשת דברים שאמר הקב"ה למשה ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמורי ואת ארצו החל רש וגו' היום הזה אחל תת וגו', וכו', נמצא דלפי"ו מאותו יום ואילך היה פתחון פה למשה להתפלל ולומר שמא הותר הנדר, ודיבור זה בכל פרשה זו היה בט"ו באב כדאיתא בפי' יש נוחליו (ב"ב דף קכ"א ע"א) דהיינו ביום שכלו בו מתי מדבר דכתיב ויהי כאשר תמו ע"ש בפרש"י ותוס' באריכות וא"כ צא וחשוב מן ט"ו באב עד ז' באדר יום שמת בו משה כשתחשוב החדשים על הסדר אחד מלא ואחד חסר עולה מאתיים יום דהיינו ד' מלאים וגי' חסרים ועוד ז' ימים ואם היה מתפלל משה בכל אותן ימים ג' תפלות בכל יום היה ת"ר תפלות רק שידוע שבשבת אין היחיד שואל צרכיו וא"כ כשתסיר כ"ח שבתות שהיו באותן ימים של ר' יום נשאר קע"ב

לשם המשך הציוי ומתן תורה, ש"זאת התורה לא תהיה מוחלפת"³¹ ולא יהיה נביא יכול לשנותה³², יש צורך במעלה הנבואית הגבוהה ביותר, שרק משה רבנו זכה לה והיא חוזרת אליו, בט"ו באב: באספקלריה המאירה, ולא בחזון לילה, פה אל פה פנים אל פנים, ולא ע"י מלאך.

כיוון שני, על משמעות השמחה הגדולה בחזרת הדיבור האלקי, קשור למצוות "ירושת הארץ". דבר זה עולה מעיון בפסוקי התורה, שמיד לאחר חזרת הדיבור מצווה הקב"ה את משה להכנס לא"י ולרשת את הארץ³³:

(יד) והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע ד' להם: (טו) וגם יד ד' היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם: (טז) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם: (יז) וידבר ד' אלי לאמר: (יח) אתה עבר היום את גבול מואב את ער: וגו'.

(כד) קומו סעו ועברו את נחל ארנן ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמרי ואת ארצו החל רש והתגר בו מלחמה: (כה) היום הזה אחל תת פהדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך³⁴:

חטא המרגלים היווה התכחשות לציווי האלקי לרשת את הארץ. כתוצאה מהחטא פסק הדיבור. בחזרת הדיבור חוזר הציוי: "החל רש!". הציוי מבטא יותר מכל את תיקון חטא המרגלים של מאיסת ארץ תמדה³⁵. הציוי על ירושת א"י: "ארץ אשר ידוד אלהיך דרש אתה

ימים ג' תפלות בכל יום הרי תקי"ו אמנם שתפלת ט"ו בעצמו כיון שלא היה הדיבור מתייחד עם משה אלא ביום ולא בלילה א"כ באותו יום ט"ו לא היה מתפלל כי אם שתי תפלות הרי לך חשבון מכוון שתקט"ו תפלות התפלל משה מאותו יום ט"ו באב עד יום מותו שהוא ז' באדר שמת בו בשעת מנחה כדאיתא במדרש, כן נראה לי נכון. וכו'.

³¹ מתוך שלש עשרה עיקרים: "שנבואת משה רבנו עליו השלום היתה אמתית. ושהוא היה אב לנביאים. לקודמים לפניו ולבאים אחריו. וכו'. שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום. וכו'. שזאת התורה לא תהא מחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו".

³² וכן כתב הרמב"ם (הל' יסודי התורה פרק ח ג): "לפיכך אם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גדולים ובקש להכחיש נבואתו של משה רבינו אין שומעין לו וכו' לפי שנבואת משה רבינו אינה על פי האותות כדי שנגרוד אותות זה לאותות זה אלא בעיניו ראינהו ובאזניו שמענהו כמו ששמע הוא וכו'".

³³ דברים פרק ב.

³⁴ ומבוארים הדברים בפי' רבנו בחיי (דברים פרק ב פסוק טז): "ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וידבר ה' אלי לאמר. על דרך הפשט, כאשר נודע לישראל בבירור שתמו כל אנשי המלחמה למות מבין עשרים שנה ומעלה, אז נתיחד אלי הדיבור וצוה הקב"ה אותנו שנעבור גבול מואב. ודעת חז"ל שלא נתיחד הדיבור עם משה עד שכלו מתי מדבר, כי מעלתו של משה בשביל ישראל היתה, ישראל היו נופין כל שלושים ושמונה שנה והיום שנודע להם זה ט"ו באב היה כשנתמלאה הלבנה כדאיתא במסכת תענית (ל ע"ב), והיה היום ההוא גדול אצל ישראל בשמחה גדולה שבו ידעו בביטול הגזירה, גם אצל האיש משה גדול מאד בחזרת הנבואה אליו שבו נתיחד לו הדיבור".

³⁵ וכן ניתן לראות שהמדרש רומז לכך, במדרש רבה (שיר השירים פרשה ב פסוק לא ב) "ד"א ענה דודי ואמר לי": אמר ר' עזריה לא היא עניה ולא היא אמירה אלא ענה על ידי משה, ואמר לי על ידי אהרן, מה אמר לי קומי לך רעיתי יפתי, כי הנה הסתו עבר אלו מ' שנה שעשו ישראל במדבר, הגשם חלף הלך לו אלו ל"ח

תמיד עיני ידוד אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה³⁶ צריכה להיות: באספקלריה המאירה, ולא בחזון לילה, פה אל פה, פנים אל פנים, ולא עי"י מלאך.

לאור דברים אלה ניתן לומר שהשמחה המיוחדת של ט"ו באב קשורה למשמעות העמוקה של "סגירת המעגל". זהו המחולל של שמחת התיקון המיוחדת, בסוד התהליכיות המעגלית. סוג כזה של תיקון קשור באופן הדוק לתאריך ט"ו באב.

ג. שמחת ט"ו באב עפ"י הירושלמי על ביטול החפר

בעוד שהגמ' בבבלי אינה מרחיבה את הדיבור על האופן שבו "כלו בו מתי מדברי", הגמ' המקבילה בירושלמי מתמקדת בעיקר בכך, ולא מזכירה כלל את חזרת הדיבור למשה רבנו³⁷:

רבי אבון אמר שבו בטל החפר. ואמר רבי לוי ככל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המהנה ואומר: צאו לחפר! צאו לחפר! והיו יוצאין וחופרין להן קברות וישנים, ובשחר היו עומדין, (במדרש שמואל הגירסא: "למחר היה הכרוז יוצא ומכרוז יבדלו החיים מן המתים"³⁸), ומוצאין עצמו הסירים המשה עשר אלף ופרוטרוט³⁹.

ובשנה האחרונה עשו כן⁴⁰ ועמדו ומצאו עצמן שלימים. אמרו דילמא דטעינן בחושבנא. וכן בעשרה ובאחד עשר ובשנים עשר ובשלשה עשר ובארבעה עשר ובחמשה עשר. כיון דאשלם זיהרא אמרו דומה שביטול הקב"ה אותה הגזירה קשה מעלינו ועמדו ועשו יום טוב.

יש כאן תיאור מופלא כיצד קוימה הגזירה על מיתתם של בני דור חטא המרגלים הלכה למעשה, וכיצד הסתיימה.

שנה שהיו ישראל כמנודין במדבר ולא היה הדבור מדבר עם משה עד שמתו כל אותו הדור הה"ד (דברים ב') והימים אשר הלכנו מקדש ברנע וגו' (שם) וגם יד' ה' היתה בס' ויהי כאשר תמו, מיד ויאמר ה' אלי לאמר, הנצנים נראו בארץ הנצחות נראו בארץ אלו הנשיאים שנאמר (במדבר לד) ונשיא אחד נשיא אחד, עת הזמיר הגיע זמנה של ערלה שתזמר הגיע זמנו של כנענים שיזמרו הגיע זמנה של ארץ ישראל להחלק לישראל, שנאמר (במדבר כ"ו): "לאלה תחלק הארץ", "וקול התור נשמע בארצנו", אמר רבי יוחנן קול תייר טב נשמע בארצנו, זה קולו של יהושע בשעה שאמר "עברו בקרב המחנה", וכו'.

³⁶ ספר דברים פרק יא יב.

³⁷ תלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ד ה"ו

³⁸ מדרש שמואל פרשה לב.

³⁹ לגבי הבנת היקף ה"פרוטרוט" מובא במדרש תהלים מזמור כג: " וכמה הוא פרוטרוט, אחד מארבע מאות ושמונים ותשע". וראה עוד בהרחבה ב"מתנות כהונה" על הפתיחות דאיכה רבה פסקה לג.

⁴⁰ מפרשי הירושלמי דייקו כאן בלשון חז"ל: שבשנה האחרונה לא היה הכרוז של משה יוצא! והם הלכו על דעתם!

מדברי הירושלמי אנחנו לומדים, שמיתתם של מתי המדבר היתה מתרחשת מידי שנה בט' באב⁴¹, ביום השנה לחטא המרגלים שכן⁴²:

בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וכו'.

בכל שנות המדבר היו בני ישראל חופרים לעצמם קברים בתשעה באב, ומחכים בתוכם למותם, חלק מהם מתו, וחלק נשארו בחיים. בשנת הארבעים אף אחד לא מת בקברו. ועל כן סברו שטעו בתאריך והמשיכו להיכנס לקברים בלילות. משהגיע ט"ו באב, תאריך מובהק שבו הירח מלא, ולא מתו, הבינו בדיעבד שלא טעו בתאריך והגזירה חלפה והתבטלה. ועל כן השמחה היא בט"ו באב, יום שבו נוכחו לדעת שהגזירה התבטלה ולא ביום סיום הגזירה בט' באב.

בדרך זו ניתן פשר לפסוקי התורה על המתכונת של עונש דור המדבר, בחטא המרגלים⁴³:

(כ) ויאמר ד' סלחתי כדברך: (כא) ואולם הי אני וימלא כבוד ד' את כל הארץ:

(כב) כי כל האנשים הרואים את כבודי ואת אותותי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: (כג) אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאצי לא יראוה וג'.

(כד) אמור אליהם הי אני נאם ד', אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם: (כה)

במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבין עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי: (ל) אם אתם תבואו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי

אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון: (לא) וטפכם אשר אמרתם לבו יהיה והביאתי אתם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה: (לב) ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה: (לג)

ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר:

(לד) במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאו את

עונתיכם ארבעים שנה וידעתם את תנאותי: (לה) אני ד' דברתי אם לא זאת אעשה

לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי, במדבר הזה יתמו ושם ימתו.

לאור דברי הירושלמי מתבארת משמעות הכתובים מלכתחילה: שגזירת הארבעים שנה תהיה, סגירת המעגל השלם, מיום ליום, מט' באב לט' באב. ואולי אף ניתן לומר יותר מכך:

⁴¹ התוספות (בתענית דף ל ע"ב "יום שבו") מביא שני פירושים לגבי אופן מיתתם של מתי המדבר: "ופרשבי" (בב"ב דף קכא). כל המ' שנים לא היו מתים אלא בט' באב ובכל ט' באב היו מתים כ"א אלף ופרוטרוט ומפרש התם דאותו פרוטרוט עולה למי שנים ט"ו אלף, וי"מ שהיו מתים בכל יום אך רוב המתים היו לעולם בתשעה באב ובחמשה עשר באב פסקה הגזירה ולא מתו כלל ועשו י"ט.

⁴² משנה מסכת תענית פרק ד ו. ומעניין הדבר שלא הזכירה המשנה בין שאר הדברים שאירעו בט' באב גם שבכל שנה היו מתים בו מתי מדבר.

⁴³ במדבר פרק יד.

מלכתחילה היה יום זה מיועד לשמחה גדולה על בשורת הכניסה לארץ ישראל. החטא גרם שהבכיה בלילה ההוא היתה בכיה לדורות. וביום שהתיקון הושלם נהפך היום לששון ולשמחה, מאבל ליום טוב, יותר מכל שאר הימים הטובים. מכאן שגם עפ"י הירושלמי השמחה המיוחדת על סיום הגזירה, בשנת הארבעים, באותו יום בו החלה מבטאת את המשמעות עמוקה של "סגירת מעגל", בסוד התיקון שבתהליכיות המעגלית.

ד. בסוד התיקון שבתהליכיות המעגלית.

הבדל בולט יש בין תהליך טורי, לתהליך מעגלי⁴⁴. בתהליך הטורי בכל שלב יש תיקון הנבנה על גבי השלב שקדם לו, ובסופו של התהליך נוצר דבר חדש שלא היה מעולם. מבחינה זו הכיוונים הווקטוריים ברורים וחד משמעיים, יש וקטור של התקדמות ויש וקטור שפונה אחורה. החזרת מצב לקדמותו פירושו ללכת אחורה ולא להתקדם. לעומתו בתהליכיות המעגלית, בכל שלב יש התקדמות מנקודת המוצא, אולם בסופו ובמצויו יש בו מעין חזרה ליסוד, לנקודת המוצא שהיתה מלכתחילה. מכאן שבתהליכיות המעגלית ההתרחקות מנקודת המוצא היא בעצם התקרבות לאותה נקודה! גם אם נראה לכאורה שחזרנו לנקודת המוצא ולא התקדמנו, ולא הועלנו מאומה, זהו מצג שוא שנובע מהסתכלות דו מימדית, אבל אם נתבונן בתהליך בצורה תלת מימדית נווכח שמדובר על תהליכיות מעגלית ספירלית שבכל סיבוב הוא גם עולה כלפי מעלה. מבחינה זו החזרת מצב לקדמותו פירושו ללכת קדימה. גם אם במבט דו מימדי, נראה שחזרנו לנקודת המוצא, הרי שבמבט תלת מימדי אנו מבינים שכעת התהליך הגיע למדרגה גבוהה יותר של נקודת המוצא. מכאן אנו מבינים שבנקודת המוצא כמוסות "בכח" כל המדרגות שעתידות לצאת לפועל מהתהליך המעגלי.

לעיתים תהליך השגת התכלית מושג ע"י סיבוב מעגלי יחיד. ולעיתים אין התכלית מושגת אלא ע"י תהליך מתמשך של אינספור סיבובים באותו מעגל. אדרבא ככל שהתכלית נעלה יותר כך ידרשו סבבים רבים יותר לשם השגתה. בכל סיבוב יש התקדמות ועליה! נוסף על כך: ניתן להצביע על כך שבמעגל של המהלך הכללי הגדול, יש גם מעגלי משנה קטנים יותר, שסובבים על צירם. לרוב יש זיקה ביניהם ובין המעגל הכללי. לעיתים המעגלים מתנהלים זה לצד זה, ולעיתים בדרוג, זה לאחר זה. לעיתים כל מעגל עומד בפני עצמו ולעיתים המעגלים תלויים זה בזה.

⁴⁴ כאן עלינו להדגיש שבדברינו אנו מתכוונים למושג המעגליות והטוריות במובן אחר ממה שעוסקים בהם בספרות הפנימיות, כ"עיוגולים" לעומת ה"יושר", כפי שמובאים באוה"ק ח"ג כד פס' י"ח, והוא מ"עץ חיים" לאריז"ל, שער ב'; ומ"קל"ח פתחי חכמה" לרמח"ל, פתחים ח, י"ג וכן מה שמבאר הנזיר בקול הנבואה עמ' ריג ס"ק רז, וכן בשמונה קבצים קובץ א' קמז.

עפ"י חז"ל מהלך התיקון האלקי, הוא מעגלי, ועל כן הוא שונה מתהליך התיקון האנושי, הטורי, שכן השרשים של התיקון נמצאים בתהליך עוד לפני תחולתו של העונש⁴⁵:

רבא בשם ר' שמעון: **בשר ודם אין מקדים רטייה עד שרואה המכה אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא מקדים הרטייה ואח"כ הוא מכה**, הה"ד (ירמיה ל"ג): "הנני מעלה לה ארוכה ומרפא ורפאתים וגו'" וכתוב (הושע ז'): "כרפאי לישראל", אמר הקב"ה באתי לרפאות עונותיהן של ישראל ונגלה עון אפרים ורעות שומרון⁴⁶.

בעומק הדברים, מבארים חז"ל, שבתהליך התיקון המעגלי ההתרחקות היא הגורמת להתקרבות שבאה בעטיה. בעונש עצמו, יש כבר את מרכיבי התיקון. על כן העונש והתיקון חד הם. כך מבואר במדרש⁴⁷:

את מוצא ב"ו מכה באיזמל ומרפא ברטיה, והקב"ה אינו כן אלא במכה שמכה בו מרפא⁴⁸. וכן את מוצא כשבאו למרה ולא יכלו לשתות מים ממרה והיה משה סבור שהקב"ה אומר לו שישליך שם דבש או דבילה והמים מתמתקין ראה מה כתיב שם: "ויצעק משה אל ה' ויורוהו ה' עיין", אמר ליה הקב"ה: משה אין דרכי כמדת בשר ודם, עכשיו אתה צריך ללמוד! שנא' "ויורוהו ה' עיין". ויראהו לא נאמר כאן אלא ויורוהו – הורוהו בדרכיו, ומה העיין וכו' מכל מקום מר היה וכו' א"ל הקב"ה למשה לא כך הוא **אומנתי אלא במה שאני מכה בו אני מרפא הלכך הואיל ואלו המים מרים אני מרפאן ברבר מר**⁴⁹:

בהסתכלות עמוקה יותר, אנו מבינים שמעגל התיקון, מתחיל מנקודה קדומה יותר, שכן, כבר בתהליך הקילקול של החטא ישנם ניצנים של אפשרות התשובה⁵⁰, של סגירת מעגל כפי שמבאר מרן הרב קוק זצ"ל⁵¹:

התשובה היא תמיד שרויה בלב, אפילו בעת החטא עצמו, התשובה גנוזה היא **בנשמה**, והיא שולחת את קויה, שהם מתגלים אח"כ בעת שבא הנוהם הקורא לתשובה.

⁴⁵ מדרש רבה שיר השירים פרשה ד פסקה יג.

⁴⁶ וראה שם בסוף המדרש שמידה זו נוהגת רק בעם ישראל: "אבל אומות העולם מכה אותן ואחר כך מרפאן וכו'".

⁴⁷ מדרש תנחומא בשלח פרק כד. ושם בסוף הפסקא: "וכן הצדיקים במה שהן מקנטרין בו הן מתקנין תדע לך שבשעה שקנתר משה באז קנתר שנא' (שמות ה) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך וגו' אמר משה באז סרחתי באז אני מתקן ואומר שירה לכך נאמר אז ישיר משה".

⁴⁸ ומכאן מה שאנו אומרים בסליחות לשני קמא: "הלובש צדקה ולו פמעייל עטוניה. וממפה עצמה מתקן רטיה. קומם עדתך מנפילתה המטוניה. ככתך הגדול ובזרעך הנטוניה".

⁴⁹ ועי' במדרש בפסיקתא רבתי פרשה לג, "דבר אחר אנכי הוא מנחמכם". ושם האריך בדוגמאות בשמו של רבי תנחומא.

⁵⁰ יש להדגיש שאין זאת אומרת שמותר לנו להכשל מלכתחילה כדי לקדם את התהליך! האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה!

⁵¹ אורות התשובה פרק ו – ב.

בעומק ההייה של החיים המציאותיים מונחת התשובה, מפני שהיא קדמה לעולם,⁵² וטרם שבא החטא כבר מוכנת התשובה מזמנו. על כן אין דבר בטוח בעולם כמו התשובה, וסוף הכל לשוב לתקון. וקל והומר שישאל מובטחים ועומדים לעשות תשובה, להתקרב אל הרצון המקורי שלהם, להגשים בחיים את טבע נשמתם, למרות כל קירות הברזל העוצרים החוצצים בעד התגלותו של טבע איתן זה.⁵³

בעומק הענין, העובדה שהתשובה קדמה לעולם, מלמדת שהעולם והאדם חוזרים לנקודת היסוד שממנו הם יוצאים. זו גם הסיבה שהתהליך קרוי תשובה, מפני שהשב חוזר בחזרה לנקודת המוצא, בצורה מתוקנת ומרוממת:⁵⁴

התשובה קדמה לעולם, ולפיכך היא יסוד העולם. וכו'. על כן התשובה מתקנת את הקלקול ומחזירה את העולם ואת החיים למקורו דוקא בגילוי יסוד עצמויותם העליון, עולם החירות, וכו'.

על כן קבעו חכמים בחכמתם העצומה, שבתהליך התשובה יש התקדמות שלעיתים אין אפשרות להגיע למדרגתה בדרך אחרת:⁵⁵

דאמר רבי אבהו, במקום שבעלי תשובה עומדין, אין צדיקים גמורים עומדין, שנאמר, (שם נז) "שלוש שלום לרהוק ולקרוב", לרהוק ברישא, והדר, לקרוב'.

המעגליות הזו רמוזה גם במושג "שבוע" יחידת זמן שחוזרת על עצמה מידי שבוע ימים ומסתיימת ב"שבת" שהיא מהות השיבה והתיקון,⁵⁶ "זכר למעשה בראשית", בסוד "סוף מעשה במחשבה תחילה" כמבואר בחסידות:⁵⁷

⁵² תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לט ע"ב: "תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם אלו הן תורה ותשובה גן עדן וגיהנם כסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח, וכו' תשובה דכתיב בטרם הרים יולדו ותחולל וגו' תשב אנוש עד דכא וגו'".

⁵³ אורות התשובה פרק יב ז: "התשובה קדמה לעולם, המוסר מקיף את הכל. הערך העליון המוחלט מתפלש הוא בכל ענפי ענפים. המעשה המתסעף, שאינו מכוון לשרשו, חוזר למקורו בעליו הרצון".

⁵⁴ אורות התשובה פרק ה - פסקה 21.

⁵⁵ גמ' ברכות ל"ד ע"ב.

⁵⁶ ובספר הכוזרי מצייר כמה מעגלים מחזוריים של תיקון. המעגל היומי שנתקן בשלש תפילות, המעגל השבועי שנתקן בשבת, המעגל החודשי שנתקן ברי"ח, מעגל המועדים שנתקן ברגלים והמעגל השנתי שנתקן ביוה"כ (מאמר שלישי): ויהיה פרי יומו ולילו השלש עתות ההם של תפלה, ופרי השבוע יום השבת, מפני שהוא מעומד להדבק בענין האלהי, וכו'. והסדר הזה מהנפש כסדר המזון מהגוף, מתפלל לנפשו וזון לגופו, ומתמדת עליו ברכת התפלה עד עת תפלה אחרת, כהתמדת כח סעודת היום עד שיסעוד בלילה, וכל אשר תרחק עת התפלה מהנפש היא הולכת וקודרת במה שפוגע אותה מעסקי העולם, וכו'. ובעת התפלה מטוהר נפשו מכל מה שקדם, ויתקנה לעתיד, עד שלא יעבור שבוע על זה הסדר עד שיתקן הנפש והגוף, וכבר נקבצו מותרים מקדירים עם אורך השבוע לא יתכן לטהרם ולנקותם אלא בהתמדת עבודת יום עם מנוחת הגוף, ואז ירצה הגוף בשבת את אשר חסר לו מששת הימים, ויהיה נכון לעתיד. וכו'. ואחר כך יהיה עתיד לרפואה החושית שהיא זמן כפרה לכל תולדותם, וכו'. ואח"כ יהיה עתיד לשלש רגלים. ואחרי כן אל הצום הנכבד אשר בו ינקה מכל עון שקדם, וישגי

ויש עוד בחינה אחרת, היינו ששבת היא מלשון שביתה והשבה למקור כידוע מענין עליות העולמות שבשבת שבים למקורם, והיא עלי' מומטה למעלה⁵⁸.

זהו יסוד האופטימיות האמונית שאינה רק תקווה נאיבית אלא זו הרואה את הברכה שעשויה לצמוח מתוך הפורענות, ואת הטוב שעתידי להתגלות מתוך היפוך הרע.

גם בתהליך של תיקון חטא המרגלים, יש סגירת מעגל, שמבחינות מסויימות מביאות את עם ישראל לנקודת המוצא ומבחינות מסויימות גם יוצרת עליה במדרגה. ומכאן נובעת השמחה.

ה. עפ"י הבא"ח העיתוי של ט"ו באב הוא תזמון אלקי ליום זכאי

אמנם מפרשי הבבלי הראשונים, קישרו בין הסוגיה בבבלי למקבילתה בירושלמי⁵⁹ ולמדרש איכה (שנזכיר לקמן), אולם כאמור, ההבדל ביניהם בולט לעין⁶⁰. וכך הקשה גם ה"שאגת אריה" על רש"י ורשב"ם בפירוש הבבלי⁶¹:

ועוד קשה לי להא דפירש רש"י ורשב"ם דאמר כו' וכן הוא יום טוב על שנתיהדו הדיבור למשה, וזה תימה דארכביה אתרי ריבשי, בתחילה תלה היום טוב על שפסקו מלמות, ואח"כ תלה על הדיבור שנתיהדו, והא תרי טעמי נינהו? ומאי "דאמר מר" בדל"ת דקאמר דמשמע דבא ליישב הטעם הזה, ואינו אלא טעם אחר בפני עצמו.

כלומר עצם זה שהגמ' מביאה את הפתיח "דאמר מר", היה עשוי להצביע על כך שמדובר בטעם אחד, אולם כאן אי אפשר לפרש כך וחייבים לפרשו כטעם בפני עצמו, המבואר אח"כ בירושלמי ובמדרש.

ועוד היה מקום לשאול: מדוע הבבלי התמקד בשמחה על "חזרת הדיבור למשה", ומדוע לא פירט כלל את המאורעות על "ביטול החפר" כבירושלמי? ומדוע הירושלמי התמקד בשמחה על "ביטול החפר", ולא הזכיר כלל את "חזרת הדיבור למשה"?

בו מה שחסר לו בימים ובשבועים ובחדשים, ותנקה הנפש מהבלבולים המחשביים והכעסיים והתאוויים, ותשוב מנטות אליהם תשובה גמורה בין במחשבה בין במעשה.

⁵⁷ ספר שם משמואל פרשת צוה - שנת תרפ"א. ובאינספור מקורות נוספים.

⁵⁸ זאת אולי גם הסיבה מדוע מזמור התשובה שאמר אדה"ר הוא מזמור שיר ליום השבת (מדרש רבה בראשית פ"ר כב פס' ג'): "רבי חמא וכו' אמר: (קין א.ש.) יצא שמח, היך מה דאת אמר (שמות ד) הנה הוא יוצא לקראתך וגו' פגע בו אדם הראשון א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדה"ר מטפח על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע מיד עמד אדה"ר ואמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת וגו'".

⁵⁹ ראה רש"י תנ"ך והמאירי על תענית שם ורשב"ם ותוסי' על בבא בתרא שם.

⁶⁰ ראה במהרש"א ח"ה בבא בתרא דף קכא עמוד א: "בא"ד ועוד: שלא היתה שמחה מפני הדבור שחזר אלא שאז כי כו' עכ"ל כצ"ל מתוסי' ישנים ור"ל דלפי המדרש איכה משמע דלא היתה השמחה מפני הדיבור שחזר אלא מפני ביטול הגזירה שראו באתמלי סיהרא וכ"כ בעל היפה מראה והגהת מהרש"ל בזה אינן מבוררין ודו"ק".

⁶¹ גבורת ארי על תענית דף לע"ב. וכן הביא קושייתו ה"בן איש חי" בספר "בניהו בן יהוידע" על תענית דף לע"ב.

ה"שפת אמת" הקשה על הירושלמי קושיה גדולה עוד יותר, מדוע יש לשמוח על סיום הגזירה, הרי הדבר היה ידוע מראש, שבתום מות בני הדור תסתיים הגזירה⁶⁶:

ותמוה כיון דחי' ידוע דאותו הדור יכלו ותו לא, מה שמחה איכא?

ואילו ה"שאגת אריה" הקשה קושיה נוספת גם על הירושלמי, דרך פירושם של רש"י ורשב"ם:
כיצד זה טעו משה רבנו ועם ישראל בחשבון הימים, במשך ששה ימים⁶⁷:

ועוד קשה לי על פירוש רש"י ורשב"ם שפירשו "יום שכלו" דעד ט"ו בהודש סברו שמא טעו בחשבון ההודש עד שראו כליל המשה עשר שנתמלא הלכנה וידעו שהחשבון מכוון, וזה תמוה גדולה שמשה רבינו וכל ישראל נסתפקו שמא טעו בחשבון ההודש, ועוד טעות גדול כזה מא' באב עד ט"ז בו שהם י' ימים.

יתכן לומר שקושיות אלה הביאו את הבבלי לתלות את השמחה דווקא ב"חזרת הדיבור למשה" ולא בסיום מות מתי המדבר. אולם עדיין אין בכך כדי לתרץ את הירושלמי. כלל נקוט הוא בידנו, שבכל מקום שהפשט נותר בקושיה בלתי פתירה אות הוא שיש כאן דבר נסתר שנמצא ביסוד הדבר ועלינו לדרוש ולחקור היטב כדי להבין ולהשכיל⁶⁸.

כשניסינו להתחקות אחר פתרונו מצאנו שה"בן איש חי" מביא את קושיית ה"שאגת אריה", ובעקבותיה נאלץ להסיק מסקנה מרחיקת לכת, שיש טעם אלקי כמוס שהביא לדחיית הבשורה לט"ו באב דווקא, שכן יש ביום זה פוטנציאל מיוחד ומקודש⁶⁹:

ונראה לי בס"ד, ודאי דמשה רבינו ע"ה וכל גדולי ישראל לא טעו ולא נסתפקו בשום ספק, והיו יודעים האמת, אך השי"ת רצה לכלכל דעת העם שישתפקו בטעות גדול כזה, ולא יתברר אצלם הדבר אלא עד יום ט"ו בהודש, כדי שיזכה יום זה לקביעות יו"ט ושמחה, כי ודאי יום זה היה יום זכאי מטעם הידוע לפניו יתברך, ולכך זכה להיות בו כמה דברים טובים שזמנו חכמים פה, והוא הדבר אשר דבר תנא דברייתא: מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב⁷⁰, וזה דחובה ליום חייב פירש בברייתא, אבל זכות

⁶⁶ שפת אמת על תענית שם ד"ה: "בגמ' יום שכלו בו מתי מדבר".

⁶⁷ גבורת ארי על תענית דף לע"ב.

⁶⁸ כדוגמה, מפורסמת על מקומות שבהם נשאר אמורא בקושיה בגמ' - בסוף ספר יונת אלם לרמ"ע מפאנו (סוף פרק ק'): "עוד מצאנו בגמ' פעמים רבות דרב כהנא ורב אשי מקשו ליה ושתיק רב והשתא מבעי לן לאודועי דבכלהו דוכתי טעמא רבא ומסתברא ה"ל לרב בסתרי תורה למימרא דלא כוותיהו ואע"ג דשתק להו בקהל עם משום כבשים ללבושך אפשר דהדר פריק להו בלחישא ואיכא מנייהו דהלכתא כוותיהו ועיי"ש בדוגמאות שהביא, וראה בדברי מרן הרב קוק צ"ל שהביא דבריו באגרת ק"ג.

⁶⁹ ספר בניהו בן יהודע על תענית דף לע"ב.

⁷⁰ גמ' ערכין דף יאע"ב: "תא שמע רבי יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו כשחרב הבית בראשונה אותו היום תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתו של יהויריב היתה והיו כהנים ולוים עומדים על דוכן ואומרים שירה ומה שירה אמרו וישב עליהם את אונם וברעתם יצמייתם ולא הספיקו לומר יצמייתם ה' אלהינו עד שבאו אויבים וכבשו וכן בשניה". וברש"י שם: "זכות ליום זכאי - בניסן נגאלו בניסן עתידין להיגאל".

כמו כן היה מקום לשאול על הירושלמי: על פי הבבלי מובן מדוע השמחה דווקא בט"ו באב, משום שהשמחה היא על חזרת הדיבור למשה שהיה בו ביום! ואילו בירושלמי שהשמחה היתה על "ביטול החפר" יש מקום לבאר מדוע, לדורות, שמחים ביום בו נודע להם על ביטול הגזירה בט"ו באב, ולא ביום בו התבטלה הגזירה, בט' באב!?

שאלה זו הולכת ומתחזקת לאור דברי המדרש. שמפשוט לשונו משמע, שלדורות, השמחה היתה בט' באב, עד חורבן הבית⁶²:

רבי זעירא פתח (איוב ל') "ויהי לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים", וכו'.. א"ר יסיף ר' אבין ור' יוחנן אמרי יום שביטל החפר מן מתי מדבר. א"ר לוי כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המהנה ואומר צאו להפור והיו יוצאין והופרין קברות וישנין בהן, לשהרית היה מוציא כרוז ואומר: "קומו והפרישו המתים מן החיים" והיו עומדים ומוצאין עצמן משה עשר אלף בפרוטרוטו חסרו שש מאות אלף.

ובשנת הארבעים האחרון עשו כן, ומוצאו עצמן שלמים, אמרו: דומה שטעינו בחשבון, וכן בעשור ובאהד עשר ובשנים עשר ושלשה עשר וארבע עשר, כיון דאיתמלא סיהרא אמרו דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו והזרו ועשאוהו יום טוב.

וגרמו עונותיהם ונעשה אבל בעולם הזה בהורבן הבית פעמיים הה"ד (איוב ל'): "ויהי לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים" (במדבר י"ד) "ויבכו העם בלילה ההוא", וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם "איכה ישבה בדד".

ואכן מפרשי המדרש דייקו מכך שהשמחה היתה בט' באב⁶³:

"אבל לפי המדרש הזה משמע שעשאוהו יו"ט לט' באב⁶⁴. וגרמו עונותיהם: צ"ל ואחר כל השבחה הזה גרמו עונותיהם וכו'. ויהי לאבל כינורי, פי' מה ששמעתי מאז ביום זה כנור ועוגב נהפך עתה לעסוק באבל וקול של בוכים וכו'".

ואילו יש מהם שבארו שהיה להם גם יום שמחה בט' וגם בט"ו⁶⁵:

"אבל לפי לשון המדרש הזה משמע שעשאוהו יו"ט גם לט' באב".

אולם קשה לומר זאת שהרי המשנה וכן המדרש כותבים במפורש שהשמחה היתה בט"ו.

⁶² איכה רבה פתיחות פסקה לג.

⁶³ עץ יוסף שם.

⁶⁴ וראה גם בפסיקתא רבתי פרשה כח: "אמרו משום אביי אין שמחה בא אלא בתשעה באב לפי שקבעו אבל בזמן הזה ועתידי לפני הקדוש ברוך הוא לעשותו יום טוב שנאמר והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיוגום (ירמיה ל"א י"ג)".

⁶⁵ מתנות כהונה שם.

ליום זכאי לא פירש מאי היא, אך הענין הוא זה, שיום ט"ו באב הוא יום זכאי שזכה להיות בו כמה דברים טובים, ולכן אל תתמה איך טעו העם במעות כזה משך ששה ימים, כי אף על פי שמשנה רבינו ע"ה וכל גדולי ישראל מגידים להם האמת, לא היתה דעתם נוחה ועודם מסתפקים בלבבם, וצר להם ולא נחה דעתם אלא עד יום ט"ו באב ועשאוהו יו"ט, כי כל זה היה מאת ה', שאין חכמה ואין עיצה ואין תבונה לנגד ה', משיב חכמים אהור ודעתם יסבל, דכך גזר השי"ת שתתכלכל דעתם ולא יצא הספק מלבם אלא עד יום ט"ו, כדי שיקבעוהו ליו"ט, ואפשר כי משה רבינו ע"ה מאחר שידע כי מאת ה' יצא הדבר לכלבל דעתם, הניחם נבוכים בספק זה שנפל בדעתם, ולא מנע את הכרוז שהיה המנהג להכריז בכל ערב ט' באב:

דבריו של הבא"ח מובילים אותנו לרבדים הסמויים והנסתרים של המועד ט"ו באב. אולם הוא לא מבאר מהו הענין הזכאי של יום ט"ו באב. הבא"ח גם לא באר מדוע היה ענין שדווקא מילוי הלבנה, "דאשלם זיהרא" או "דאיתמלא סיהרא" בט"ו באב, הוא אשר היווה גורם מזמן לחשיפתו של יום זה, כיום זכאי. והוא היום שנבחרלסגירת המעגל המופלאה של סיום גזירת דור המדבר.

1. בט"ו בחודש איתמלא סיהרא וסיהרא באשלמותא.

נראה לומר שדברי חז"ל בגמי בירושלמי ובמדרש, על כך שבט"ו באב, הירח מלא, במטבע לשון: "אשלם זיהרא" או "דאיתמלא סיהרא", רומזים למטבע הלשון: "סיהרא באשלמותא" שמוזכר בזוהר מספר רב של פעמים. מטבעל לשון זה מבטא השלמה של תהליך רוחני המגיע לשיא, בדומה ללבנה שהולכת ומתמלאת עד שמגיעה לגודלה המלא.⁷¹

אשתלימותא דסיהרא מאן איהו, רזא דכלא, דאקרי דמות, ברזא דשמשא עלאה יהו"ה, דהא בשמא דא לא קאים בר בזמנא דקיימא באשלמותא. דהא כמה שמהן אינון דאחסינא ואתקרי בהו כן, כפום שעתא דקיימא ביה⁷², הכי אקרי בההוא שמא ממש, וכד קיימא ברזא דאשלמותא, ואשתלימת מכל סטרין, כדין אקרי יהו"ה, אשלמותא דילה כאשלמותא דלעילא, דירתא בריתא לאמה. והיינו⁷³ בחמיסר יומין, דכתיב (ויקרא כג לד) **בהמשה עשר יום לחדש השביעי הזה, וכתיב (שם כז) אך**

⁷¹ זוהר חלק ב דף רטו ע"א. וראה בסולם שם. וע"ע שם בהקשר ליחס שבין יהושע למשה פני חמה מול פני לבנה.

⁷² י"ג: "וכפום שעתא דקיימא ביה".

⁷³ י"ג: "נהירין".

בעשור (יום) לחדש השביעי, וכלא רזא הדא. כד קיימא עלמא דאתי ברזא דכל עשר אמירן על האי חדש, אקרי בעשור, וכד אתרשימת סיהרא באשלמותא דהא בנייהו, אקרי בהמשה עשר, דהא ה' אתחברת ואתחקקת בנייהו, ורזא דא י"ה. וכד קיימא בשמא דא כדין אתחבר בה, ואיהי אתוספא⁷⁴ איהי ברזא דאת ה' כמלקדמין, דהא לאתחקקא ולאתחברא ברזא דלעילא, וחדא למיהב מזונא לתתא, וכדין קיימא סיהרא באשלמותא לכל סטרין עילא ותתא, ברזא דשמא דא. למהו כלא רזא דהא ושליומו חד.

המצב של "סיהרא באשלמותא" הוא מצב של שלימות בכל המובנים. מושג זה מופיע במיוחד בהקשר של בניית בית המקדש. כך מבאר הזוהר את המצב הרוחני השלם שהיה בימיו של שלמה⁷⁵, ובזכותו הוכשרה הקרקע לבניית בית המקדש⁷⁶:

תאנא כתיב (דה"א כט כג) וישב שלמה על כסא יהו"ה למלך, כמה דכתיב (מ"א י ט) שש מעלות לכסא, רבי אבא אמר, דקיימא סיהרא באשלמותא. דתנינן ביומיו דשלמה קיימא סיהרא באשלמותא⁷⁷, אימתי באשלמותא⁷⁸, דקיימא בהמשה עשר, כמה דתנינן, אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, הצרון, רם, עמינדב, נחשוך, שלמוך, בועז, עובד,

⁷⁴ י"ג: "ד"א, לגבי תתאי למיזן לון, ולמיהב לון טרפיהו, ואתוספא".

⁷⁵ וכן הזכירם מרן הרב קוק זצ"ל כיסוד לבאור ענין השלמות של מלכות שלמה: בשמונה קבצים קו"א תרסט. ובאורות: "למהלך האידאות בישראל" פי"ג עמי קה. ובמאורות הראיה - שבועות ב'פ': "להחזקת תורה בארץ ישראל". ובעין איה שבת ח"ב פרק ה' אות כח. וכן הזכירם בנו מו"ר הרצ"ה זצ"ל הובאו דבריו בס' מתוך התורה הגואלת, שעורים בספר אורות על למהלך האידאות בישראל פ' ג. ובשיחות הרב צבי יהודה על התורה "חיי שרה" סדרה ג - תשל"ו על ההפטר.

⁷⁶ זוהר חלק ב דף פה ע"א. ועיין בדומה לכך בשמות רבה טו כו: "כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של לבנה".

⁷⁷ וע"ע זוהר חלק א דף ע"ב, וזוהר חלק א דף רכג ע"א וע"ב, ובזוהר חלק ב דף רנז ע"ב. וע"ע זוהר חלק ג דף מו ע"א: "אלא הכי אתמר, ביומיו דשלמה מלכא קיימא סיהרא באשלמותא, ואתחכם שלמה על כל בני עלמא, וכדין חמא כלא וידע כלא". וע"ע זוהר חלק ג דף סא ע"א: "פתח רבי ייסא ואמר, (מ"א ה כז) ויהו"ה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו, ויהי שלום בין חירם ובין שלמה וגו', ויהו"ה נתן חכמה לשלמה, דא הוא דתנינן, ביומיו דשלמה מלכא קיימא סיהרא באשלמותא, וכי". וע"ע זוהר חלק ג דף צח ע"ב. וע"ע זוהר חלק ג דף רפז ע"א. וע"ע זוהר חלק ג דף רצז ע"א. ובזוהר חדש (מרגליות) דף פג ע"א: "ואע"ג דאברהם תקן מה דעבד אדם. וכן יצחק ויעקב וצדיקיא. עכ"ד, זוהמא דנחש לא פסקא, עד דקיימו ישראל על טורא דסיני. ואהדרו אתוון בארם מישר, ומנהון למפרע, חד מכאן, וחד מכאן. וכד סרחו, אהדרו בגופא אחרא. אהדרו אתוון בגוונא אחרא. וכך אזל עלמא, ברזין דאלפא ביתא, עד דאתא שלמה. כיון דאתא שלמה, אשתכחין אתוון קיימין על קיומיהו. וכדין כתיב, ותרב חכמת שלמה, וקיימא סיהרא בשלימותא, כדין אתגלי שיר השירים בעלמא. וכדין אמר, אל גינת אגוז ירדת. מה אגוז, מוחא לא אשתכח אלא לבסוף. כך עלמא הכי הוה, עד דאתקיימא קליפין, וקיימא עלמא במוחא, וסיהרא באשלמותא". ובפירוש הרמ"ז על זוהר שמות - עמוד 62: "ועוד צריך לדעת שלא היה זוג שלם עד בנין בית המקדש שאז קיימא סיהרא באשלמותא, ואז היה הזוג ביסוד האמיתי שבתוכו יסוד אבא כנודע וכו'". ובפירוש הגר"א לספרא דצניעותא - פרק ד: "והוא חכמת שלמה חכמה זעירא ותרב חכמת שלמה סיהרא באשלמותא והוא חכמה ההיא כידוע ז"ש והמלך שלמה ברוך אמרו בזוהר בדרגא דיסוד שנקרא ברוך וברכות לראש צדיק (משלי י) והוא יסוד דנוקבא כידוע ששלמה בנוקבא והוא בסוד בשכ"מלו כידוע".

⁷⁸ י"ג: "יניא תנא כתיב (שם ה יא) ותרב חכמת שלמה וגו', מאי ותרב, אמר רבי אבא, דקיימא סיהרא באשלמותא, מאי באשלמותא".

צדקיהו עור, ביה זמנא (איכה ב א) השליך משמים ארץ, האי ארץ אתעברא מקמי שמים ואתרחקת מניה, ואתחשכא האי ארץ, (כלומר דקיימא סיהרא פגומותא).
הענין של יום ט"ו בחודש, שבו הלבנה במילואה, קשור לכמה מועדים שחלים בט"ו, כפי שמבאר רבי צדוק את שיטת בית הלל לגבי ט"ו בשבט⁸¹:

"בחדש זה (שבט א.ש.) זמן התיקון לאכילה שיהיה בקדושה ועל כן בחדש זה ראש השנה לאילן לבית שמאי שכן בראש חודש מתחיל התיקון שעל כן נקרא ראש חודש שבו עיקר העסק מהחודש דבתי רישא גופא אזיל (עירובין מא.) ולבית הלל בט"ו בו שאז סיהרא באשלמותא והוא שלימות קדושת החודש"

דהיינו שבט"ו בחודש-הלבנה במילואה ואז גם מאיר הענין המיוחד של אותו חודש בשלימותו. בהקשר לכך שאל האדמו"ר האחרון של חב"ד הרמ"מ שניאורסון: אם כן בכל ט"ו בחודש השנה "סיהרא באשלמותא", ומה נשתנה אב מכל החדשים שבו ט"ו באב הוא יום טוב במיוחד?⁸²

ז. ענינו של ט"ו באב כשסיהרא באשלמותא

בתורתו של האר"י ז"ל מצינו שיש ענין נסתר מופלא ונעלה בט"ו באב שקשור למילוי הלבנה.⁸³

כבר כתבנו סדר המועדות, בהג הפסח עד ט"ו בשבט, נצה. פורים, יסוד. הנוכה, הוד. ולפי שפרשנו במקום אחר, הנוכה בנצה, ופורים בהוד, יצדק מאוד ט"ו באב ביסוד, ויגיד עליו ריעו בט"ו בשבט, שהוא מלוי הלבנה, מלא כל הארץ, ודאי שמבין שניהם תתחנף עלים של פירות אילן כדלקמן. והנה ט"ו באב, בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמיהם. כמבואר סוף תענית, וסוד הזיונים יונקת מבינה, סוד יוח"ב, כמ"ש הנושא אשה לשם שמים, עונותיו נמחלין לו. וסוד "כרמים", כמעט כי כרם י"י צבאות בית ישראל, כי כרם גימט' י' הוי"ת. ועוד פי' בעיגול, כמו "כרם ביבנה", שכולם רואין זאת, לתוספת צניעות. ונסמכו מלתא של אותו יום, הואיל שבו הותר שבט בנימין לבא בקהל, והותרו השבטים לבא זה בזה, ובו ביטלו המבטל עלית הרגל, וכל הנטיעות של אותו יום, פסקה ערלה שלהם לזמן מועט, שהוא ב' שנים ומחצה דווקא, והוא שיעור תיקון הזמן שנחלקו ב"ש וב"ה פרק קמא דעירובין אם נוח לאדם שנברא וכו', עיין שם הפסוק ערלת

⁸¹ ר' צדוק (פרי צדיק לט"ו בשבט אות ה).

⁸² ספר "שערי המועדים" לרמ"מ שניאורסון, עמ' 283. ועי' שם שהשיב: שבט"ו בתשרי הוא סיהרא באשלמותא של חודש התשובה, ובט"ו בניסן של חודש הגאולה, ובט"ו באב של חודש הגאולה העתידית, מהחורבן של ט' באב.

⁸³ בספר פרי עץ חיים, שער חג השבועות, פרק א, דרוש של הרב חיים ויטאל ז"ל, על סוד ט"ו באב, וט"ו בשבט, וכן במאמר מאה קשיטה - לרמ"ע מפאנו - סימן פא.

ישי, דוד, שלמה, כד אתא שלמה קיימא סיהרא באשלמותא, הרא הוא דכתיב וישב שלמה על כסא יהו"ה למלך, וכתיב שש מעלות לכסא, כלא כגוונא דלעילא.

התהליך הגיע להשלמתו בדור הט"ו, בדומה למילוי הלבנה ביום ט"ו לחודש. מהלך הלבנה הינו תהליך מעגלי, הדרגתי, שמתחדש מידי חודש. עד ט"ו בחודש יש התפתחות הדרגתית עד מילוי הלבנה, ולאחר מכן היא הולכת ומתמעטת עד שהיא נעלמת גלמרי וחוזר חלילה. על כן המצב של "סיהרא באשלמותא" המוזכר בוהר, שייך לשלימות, המקבילה לתהליך מילוי הלבנה, אולם גם כאשר יש התדרדרות, הדבר מקביל לתהליך התמעטות הלבנה ופגימתה, כך היה בתהליך שהחל מחטאו של שלמה והגיע לסיומו לאחר ט"ו דורות בדורו של צדקיהו, בחורבן בית המקדש (שם):

ביומו דצדקיה קיימא סיהרא בפגימותא ואתפנים⁷⁹, כמה דאת אמר (ישעיה יג י) וירח לא יגיה אורו, דתנינן ביומו דצדקיה אתפנים סיהרא, ואתחשכו אנפיהו דישראל, פוק וחשוב, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיהו, יואש, אמציהו, עוזיה, יותם, אחז, יהזקיהו, מנשה, אמון, יאשיהו, צדקיהו, וכד אתא צדקיהו אתפנים סיהרא וקיימא על פגימותא⁸⁰, דכתיב (ירמיה נב יא) ואת עיני

⁷⁹ ובילקוט שמעוני שמות רמז קצ: "אמר ר' ברכיה החודש הזה לכם אם זכיתם אתם מונין למלאותו ואם לאו אתם מונין לפגמו, למלאותו אברהם יצחק ויעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד, שלמה וישב שלמה על כסא ה' למלך הא סיהרא על מליא, לא זכיתם אתם מונין לפגמו, רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם אחז חזקיהו מנשה אמון יאשיהו צדקיהו ואת עיני צדקיהו עיוור הא סיהרא על פגמא". וראה בילקוט דה"י א רמז תתרפב: "וישב שלמה על כסא ה'".

⁸⁰ ועי' זוהר חלק א דף צג ע"א, ובזוהר חלק א דף קג ע"א: "בגין דעד כען שלמה לא הוה שלי, כיון דאשתלים, כתיב (שם ה יב) ויהו"ה נתן חכמה לשלמה, וכו', דקיימא סיהרא באשלמותא, ובי מקדשא אתבני, וכו', והא השתא בסוף יומוי חשך יתיר, ודא בגין דחטא, וסיהרא קיימא לאתפגמא, מאי טעמא, בגין דלא נטיר ברית קדישא, באשתדלותיה בנשים נכריות, ודא הוא תנאי דעבד קבי"ה עם דוד, וכו', ובגין דשלמה לא נטר האי ברית כדקא יאות, שריא סיהרא לאתפגמא". ובזוהר חלק ג דף מ ע"ב: "תא חזי, כל יומוי דדוד מלכא הוה משתדל, (בגין) דהאי תרומה יתקשר במשפט, ויזדווגון כחדא, (בגין דיתקיים בארעא), אתא שלמה וזווג לון כחדא, וקיימא סיהרא באשלמותא, וקיימא ארעא בקיומא, אתא צדקיהו ואפריש לון, ואשתארית ארעא בלא משפט, ואתפגמת סיהרא, ואתחריבת ארעא, כדן ואיש תרומת יהרסנה". ועי' זהר חדש (מרגליות) מדרש הנעלם דף ז ע"ב שתהליך הפגימה החל כבר בחטאו של שלמה המלך: "תי"ח שלמה באמצעותא איהו בין סטרא דימינא לסטרא דשמאלא (וחכמתא) [וחכמתא] דילוה אסתלקת ברזא דימינא ברוא דמהימנותא על כל בני עלמא דהא אימיה אולפית ליה וביומוי קיימא סיהרא באשלמותא בגי"ד כתיב [מי"א ה' א] ויחכם מכל האדם דאתבני בי מקדשא. ובסוף יומוי שריא סיהרא לאתפגמא וכדן כתיב [שם יא ו] ויעש שלמה הרע בעיני ה' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו. לא מלא דייקא לא אשלים מה דאיהו הוי ליה לאשלמה כלא בתר דוד דאיהו מאינוון שבעה סמכין, ולא מלייא סיהרא אלא דאיתפגים. בגין כך לא מנינן ליה לא עם אינון שבעה זכאין סמכין דעלמא ולא עם אינון דמרדו במאריהון אלא איהו באמצעותא מסטרא דימינא שלימ ומסטרא דשמאלא פגים". וכן הוא בבאור הגר"א על תקו"ז - תיקון סט: "והוא סוד דוד השביעי שהוא רבהון ויסוד דכל בעלי הבלים והוא חושבן י"ד והוא דור י"ד סיהרא באשלמותא דאע"ג דבימי שלמה קיימא באשלמותא האחרון ודאי כן הוא אבל בימיו התחילה להתפגמא דביום ט"ו בתחילה הוא בשלימות האחרון אבל בסופו מתחיל לחסור משא"כ בגי"ד ועי' ריש תכ"ח".

לב, וכו' כלו מתי מדבר. וכו' ניתנו הרוגי ביתר לקבורה. וכו' תבר מגל, שכל אותו יום כורתין עצים למערכה ותו לא, לפיכך הרבוה בתפילות באותו יום, ומביאין קרבן עצים למערכה, כמו"ש בתענית, **אלו הם ז' מעלות טובות של אותו יום, המכונה ליסוד, שהוא ז' בכ"מ**⁸⁴.

מידתו המיוחדת של ט"ו באב נעוצה בספירת היסוד, וזה הקשר לזיווגים וליניקה מספירת הבינה.

רבי צדוק הכהן מלובלין באר ששורש ענינו של ט"ו באב קשור למילוי הלבנה⁸⁵:

והימים טובים מתחיל בהם בט"ו דאז סיהרא באשלמותא. וכן בחודש אב הזמן בט"ו שבו פסקו לכתוב עצים למערכה, והיינו דעד ט"ו תוקפה של חמה שהחמה מושפיע לסיהרא בחינת נכנסת ישראל. ואז בט"ו פסקה תוקפה. וכו'.

כמו כן מבאר רבי צדוק מה הקשר בין מילוי הלבנה לבין המחולות בכרמי ירושלים ושילה, והמחולות לצדיקים לעתיד לבוא⁸⁶:

"והחודש הזה (אב) מסוגל להתגלות בו האור הגנוז מששת ימי בראשית, והיינו על ידי הדעת שהוא בחינת תורה שבעל פה שמוציא חכמת התורה מבינת הלב כמו שנאמר: "כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם". וביחוד בט"ו לחודש אב דאז קיימא סיהרא באשלמותא, ולכן היה גם היום הזה מיוחד לחול במחולות שהוא התגלות האור מוקף ודייקא במקום המקדש כירושלים ושילה שעמד שם המשכן. וגם לעתיד לבוא יהיה הזמן הזה דייקא מוכן לבנין בית המקדש כדאיתא בפסיקתא. שלא יהיה יום טוב גדול ממנו, והיינו מפני שאז יהיה תכלית הברור בהתגלות האור הגנוז ואז עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות המחול לצדיקים כמו שנאמר ואמר ביום ההוא וגו'. ובחודש הזה דייקא שבת משובש לבנו נהפך לאבל מחולינו מפני שלא היינו כדאי לזה על ידי מעשינו⁸⁷.

⁸⁴ ובספר קהלת יעקב, בערכים, ערך "ח"י" שישוד מקבל מבינה: "בי יש חילוק בין חי בצירי ובין חי בפתח, בפתח הוא כינוי לבינה ובצירי ליסוד, וכו' ויש לומר על פי מה שכתב האר"י ז"ל (עץ חיים שער דרושי אבי"ע דרוש ז') כי צירי הוא בינה ופתח הוא חכמה והנקודה הוא חיות האות כנודע, והוא בינה מקבלת מחכמה ויסוד מבינה, ולכן חי בצירי יסוד שמקבל מבינה ובפתח בינה שמקבלת מחכמה".

⁸⁵ ספר פרי צדיק לחמשה עשר באב - אות ו.

⁸⁶ ר' צדוק "פרי צדיק" לחמשה עשר באב אות ד.

⁸⁷ וראה גם בענין זה על מעלת ט"ו באב והקשר שלו לסיהרא באשלמותא, בספר בני יששכר לר' צבי אלימלך מדינוב (מאמרי חדשי תמוז אב - מאמר ב אות ח): "והנה ישנם עוד תיקונים שש מעלות לכסא (הזכרים דוד היושב על כסא מלכות במזמור פ"ו [טו] על כן עד ט"ו באב ישנם עוד ו' ימים והוא יום טוב לישראל ובנות ישראל יוצאות למחול [תענית כו ע"ב] בהיות סיהרא באשלמותא) סך הכל כ"ח ימים וכו' כ"ח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים" [תהלים קיא ו], הן המה הביחדשים תמוז אב אשר נפלו לגורל עשו יוחזרו לחלק י"י עמו על ידי התעוררות התיקונים הנ"ל, על כן בו נפסקו מתי מדבר [תענית ל ע"ב] שהיה בידם עונות הנ"ל והיה אז גמר התיקון ברוריהם וכו'". והנה כעת בעוה"ר אין השם שלם (וחסר ויה) ואין הכסא שלם (וחסר א') וכו', ובמהרה תוחזר העטרה

ט"ו באב הוא שיא החודש, ובו מתגלה ענין החודש במלואו, בגילוי האור הגנוז שלפני הבריאה, והוא עתיד להיות מועד בנין המקדש,

ח. ענינו של ט"ו באב ארץ ישראל ומקדש

הרב יצחק שיק, בספרו המפורסם "קרן אורה" על השי"ס, באר את הסוגיה שלנו בתענית, והרחיב את הדיבור במהלך מופלא על המהות של ט"ו באב והקשר שלו לארץ ישראל ולבנין המקדש, ואת הקשר המשלים שיש בין ט"ו באב ליום הכיפורים. (מפאת חשיבות דבריו השתדלנו להביאם במלואם)⁸⁸:

גמרא אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים כו'. וכו'. אבל כוונתם ז"ל נהרות לנו כי אלו שני הימים טובים הם נגד שני הימים אשר אירעו לנו בהם מאורעות לא טובות: הם י"ז בתמוז ותשעה באב. ומה שנחסר מאתנו באלו שני הימים מצאנו בשני הימים טובים ט"ו באב ויום הכיפורים וכל הדברים אשר אמרו על ט"ו באב יורו ע"ז כאשר יתבאר א"ה.

הענין של ט"ו באב ויוה"כ מכוונים לנתינת שתי המתנות, שני היסודות המרכזיים: התורה וא"י (שם):

והוא כי ידוע אשר תכלית הכל ועיקר הפצו יתברך לחונן אותנו בשני מתנות הטובות האלו האחד הוא נתינת תורתו הקדושה לנו כי היא חמדה גנוזה ומצאנו חן בעיני המקום ב"ה לתתם לנו להאיר כל העולמות ע"י מעשה ידינו ועל ידי זה יתבער ויתבטל כל רוחות הטומאה מעולם הזה ונוכל לזכות אל המתנה השניה היא השראת שכינתו הקדושה בתוך ארצינו וכל ישראל כשתלי זיתים סביב לשולחנו יתברך.

כדי לזכות בתורה היה נצרך מהלך הכנה תלת שלבי (שם):

וההכנות לקבלת שתי המתנות האלו הוא היציאה ממצרים והביאה לארץ הקדושה. יציאתנו ממצרים היא ההכנה לקבלת התורה הקדושה כמו"ש (שמות ג' י"ב): "בהוציאך

ליושנה, וכו', אבל אעפ"כ הסיהרא אינה באשלמותא עד ט"ו באב שהוא נגד הו' דאליה"ו החסרה ג"כ, וכ"ח מעשיו הגיד לעמו, הבני".

ובספרו "אגרא דפרקא" כתב הרב צבי אלימלך (אות יא): "[שג] בספר יצירה [פ"ה], חוש הראיה הוא נגד תמוז, וחוש השמיעה הוא נגד אב, וכו', הנה תמצא במרגלים עיקר הילוכם היה בתמוז, כי הלכו בכ"ט סיון [תענית כט.], וראו את הארץ בתמוז, שהוא החודש בחינת ראייה ויראו את הארץ ויניאו וכו' [במדבר לב ט], ונפגם בחינת הראיה, והנה באו והוציאו דבה, וישמעו אליהם בני ישראל, וזה היה באב בחינת שמיעה, ונפגם בחינת שמיעה, על כן אנו אומרים [דניאל ט יח] הטה אלקי אזניך ושמע פקח עיניך וראה שוממותינו וכו' כי לא על צדקותינו וכו', כי אנחנו פגמנו בראיה ובשמיעה, על כן בעת התיקון כד קיימא סיהרא באשלמותא בט"ו באב, יוצאות בנות ישראל וחולות בכרמים ואמרות, בחור שא נא עינייך ורא"ה [תענית כו.], והנה הבחורים רואים ושומעים מה הם אומרות, הכל לתיקון עליון לכנסת ישראל".

⁸⁸ קרן אורה על מסכת תענית דף לב. הרב יצחק שיק נולד בתקמ"ח נפטר בתרי"ב היה רב בקרלין, היה אחיו ממלא מקומו של ה"משכנות יעקב".

והנה נחשון בן עמינדב שהיה בדורו של משה רבינו ע"ה היה דור תשיעי לאברהם ובדורו של יהושע היה דור עשירי שנכנסו לארץ ויום עשירי הוא המתוקן ללקיחת הסט"א במאסר. **על כן אמר ה' יהודה יעלה כי ה' אז בבחינת יום העשור ע"כ התחילו הם להלהם תחילה.**

ולדוד אמר ה' אתה לא תבנה הבית כי דמים רבים שפכת יכוין ג"כ על הכוונה הזאת כי דוד ה' בבחינת יום י"ד שהוא זמן שחיטה למצרים כן ה' הוא המוכן לביעור משפחות הרעות שבארץ הקדושה.

בנית בית המקדש היא השלב השלישי והשלם של הנחלת מתנת א"י. היא היתה בחינת הטי"ו השלם ה"סיהרא באשלמותא" (שם):

ע"כ לא הגיע עדיין זמן הבנין עד שלמה בנו שהוא בבחינת ט"ו זמן האכילה. וכן בימי שלמה היתה המנוחה כי נשבת מאנוש זכר כל המשפחות ולא הרימו ראש ע"כ הגיע עת דודים לבנין בית המקדש מוכן לשבתו יתברך עולמים עד שה' שלום בין הירם מלך צור ובין שלמה והוא ה' לו בעזר לבנות הבית והוא מגודל המנוחה והשקט ואין שטן ופגע רע. ואפילו צור רצתה בבנין ירושלים. וע"ז נתן שלמה המלך שבה לשמו יתברך ואומר (מלכים א', ח' נ"ז): "ברוך אשר נתן מנוחה לעמו כו' ככל אשר דבר לא נפל דבר אחד כו'". כי נתקיימו כל ההבטחות שהבטיח הקב"ה לישראל בצאתם ממצרים והארץ ניתנה לנו למורשה לעולם כמש"נ (שמואל ב', ז' י'): "ושמתי מקום לעמי ישראל כו' ולא יוסיפו בני עולה לענותו". ובדברי הימים (א', י"ז ט') נאמר: "לבלותו". ודרשו ז"ל (ברכות ז' ע"ב): "בתחילה לענותו" ולבסוף "לבלותו" – כי על זאת נטיעתו במקום הנאמר קיים לעולם **שלא יוסיפו בני עולה לבלותו חלילה. וכמו שדרשו ז"ל (סנהדרין ק"ו ע"א) על הפסוק: "והנה ה' כו' כאשר ינוד הקנה במים". שאפילו כל הרוחות שבעולם אינן מזיזות אותו ממקומו.**

ואחר שבהו של מקום התפלל: "יהי ה' כו' עמנו כאשר ה' עם אבותינו כו' יכוין **הנה שמר ה' הבטחתו לישראל לשים מקום לעמו ישראל ולהשכין שכינתו בירושלים עיר הקודש**. אבל עדיין לא הגיעו אל השלימות הנמור מצדינו להיות כל איש ואיש בפרט בחינת משכן כמש"נ (ירמיהו ז' ד') היכל ה' המה מפני אשר עדיין לא נתבער היצה"ר בפרט ולא הגיעו מעשינו למעשי אבותינו שלא שלמה בהם יצה"ר והיו למשכן לו יתברך ע"ז התפלל יהי ה' כו' עמנו כאשר ה' עם אבותינו להטות לבבינו אליו שיהיו לטוב ב' הלכות וכמש"נ באברהם (נחמי' ט' ח') ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכמו שאמרו ז"ל כי מתנת משכן הכללי אינו מתקיים אלא ע"י משכן הפרטי כאשר ישכן אור התורה בכל חדרי לבבינו בתכלית השלימות כי שניהם כאחד הם יחוד אמיתי וירושלים של מטה מכוונת אל ירושלים של מעלה וכגוונא דמתיחדין לעילא כו' כנודע.

את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על החר הזה". **כי כל עוד שהיינו משועבדים תחת יד מצרים לא ה' ביכולתנו לקבל עלינו עול מלכות שמים ולזה נאמר (שמות ו' ו'): "והוצאתי וגאלתי וגאלתי" אח"כ (שם פסוק ז'): "ולקחתי אתכם לי לעם". וכל זמן שלא נשבר כח מצרים לא ה' באפשרי לקבל התורה, וכמבואר בזוהר הקדוש (שמות וארא) על הפסוק: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". **כי קליפת מצרים ה' מסך מבדיל על נפשתינו ולא ה' בכח להשיג את אור התורה עד אחר ביעור הקליפה הזאת!** ע"כ תיכף אחר שחיטת הפסח והשפלת מזל מלה אלוה של מצרים נתן לנו ה' מעט מצוות אכילת פסח ומצה וגם נכנסו לברית כמש"נ (יהזקאל ט"ז ו'): "בדמיך חייו". ואחר מספר שבועה שבועות הו' נקיים קבלנו התורה בשלימות.**

והנה בפסח מצרים נעשה בו שלש דברים: לקחה בעשור וקשרו אותו בכרעי המטה, ושחיטתו ב"ד, ואכילתו בליל ט"ו. כי תחילה כבשו את קליפת מצרים תחת רשותם, אח"כ שחטו אותו ועשו בו שפטים, אח"כ אכלוהו לעצמותיו השליכו חוצה לעיל כל. וע"ז נאמר ג' לשונות של גאולה. קודם לקיחתו אותנו לעם כי בדבר אשר זדו וכו',

גם כדי לזכות בארץ ישראל היה נצרך מהלך הכנה תלת שלבי (שם):

אח"כ נאמר (שמות ו' ח'): "**והבאתי אתכם אל הארץ כו' ונתתי אותה לכם מורשה כו' היא הבטחה מתנה השניה לשכון בתוכינו לעולם.**

ומפני שארץ הקדושה היתה ג"כ כבושה תחת יד מלכי כנען והמה היו ג"כ למסך מבדיל לירידת שכינתו יתברך לארץ ע"כ הבטיח לנו להביאנו אל הארץ ולהעביר ממונה השבעה עממין ולא יעבור בה רגל זר וטמא.

אח"כ ונתתי אותה לכם מורשה כו' היא קדושת ירושלים שנקראת נחלה והיא קדושה שקדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבוא ומעולם לא וזה שכינה מכותל מערבי. ולזה אמרו ז"ל במדרש (ילקוט שמעוני יהושע רמז ט"ז ד"ה והעם עלו) לקיחתו בעשור עמדה להם בירדן כי בעשור להודש הלכו בירדן וכמו שהתחלת השפלת מצרים היה בעשור כן התחלת השפלת השבעה עממין היה בעשור.

ועוד תראה בזה כי ביעור משפחות כנען ה' דוגמת מצרים. ויתבאר בזה מה שנאמר בתחלת שופטים (פרק א' פסוק א') מי יעלה לנו אל הכנעני בתחילה להלהם בו ויאמר ה' יהודה יעלה והוא ע"פ דבריהם ז"ל (פסיקתא רבתי פרשה ט"ז ד"ה ההודש הזה) על הפסוק: "ההודש הזה לכם". **כי ישראל נמשלו להודשה של לבנה וכמו שהלבנה מילואה בט"ו כן שלמה המלך ע"ה היה הדור הטי"ו לאברהם אבינו ע"ה והוית "סיהרא באשלמותא" כנודע.**

כמו בלבנה שיש בה מילוי וחסרון, כך גם ביחס לתורה וא"י יש עליות ומורדות (שם):

והנה גרמו המעשים והתחיל המילוי לחסור אחר ימי שלמה המלך ע"ה והגורם לזה כי אור התורה לא האיר בנו בשלימות מעת אשר נשתברו הלוחות הראשונות כמו שמבואר במדרש (שמות רבה פרשה ל"ב) ובזהר הקדוש (פרשת לך לך) ע"כ לא עמדנו על מעמד השלימות בתמידות כ"א פעם במילוי פעם בחסרון ח"ו וכמש"נ (תהילים פ"ב ו') אני אמרתי אלהים אתם אכן כאדם כו'. ומן אז והלאה נפגם מעט כח החירות אשר יצאנו ממצרים כמש"נ (שמות ל"ב ט"ז) חרות על הלוחות אל תאמר חרות אלא חירות (עירובין נ"ד ע"א) ואחר השבירה הורד עדינו מעלינו.

ע"כ היום הזה מעותד לכל המאורעות בביטול התורה ח"ו והן החמשה דברים שאירעו לאבותינו בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביטל התמיד כי התמיד הוא כחינת התורה שנאמר בה והגית בו יומם ולילה. והובקעה העיר כי התורה היא לנו לחומה להגין עלינו מכל אויבינו מסביב וכמו שדרשו ז"ל בכבא בתרא פ"ק (ז' ע"ב) על הפסוק אני חומה זו התורה ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים. ושרף אפוסטמוס התורה והעמיד צלם בהיכל וכל המודה בה כאלו כופר כו'. ויום תשעה באב בו אירעו חמשה דברים בהעדר מתנת בנין המקדש והגורם לזה היא הבכ"ו בלילה הוא מפני הדיכה אשר הוציאו מרגלים על ביאת הארץ (לעיל כ"ט ע"א) אשר היא תכלית הטובה להביאנו אל הארץ ולהשרות שכינתו בתוכינו, והעם מאנו בטובה ובכו הרבה בכי על כן היום הזה יום רעה הוא. וכו נחרב הבית בראשונה ובשנייה, ונלכדה ביתר כי עוונה ה' שלא בכו על ירושלים ע"כ אירע גם להם ביום הזה, ונחרשה העיר כמו שנאמר (ירמיהו כ"ו י"ח) ציון שדה תחרש.

ט"ו באב הוא יום השמחה על הנחלת הארץ ובנין המקדש (שם):

על כן לעומתן נתן לנו השם ברחמי שני ימים טובים המוכנים לטובה לחזק בידינו המתנות הטובות התורה והמקדש. יום הכיפורים ניתנו בו לוחות האחרונות והוא מוכן תמיד לטהר את נפשותינו מכל חלאה וזוהמא אשר באה עלינו ע"י שבירת הלוחות הראשונות. וט"ו באב הוא המוכן לטוב על כניסת ישראל לארץ הקודש לביאת מקדש. והן הדברים האלו דקאמר הש"ס שנעשו בו, יום שהותרו שבטים לבא זה בזה כי המעלה היותר גדולה לקיום ישראל בארץ הקודש הוא בהיות ישראל כולם באחדות אחד כמש"נ (דברי הימים א', י"ז כ"א) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ע"כ נעשה בו טובה והותרו שבטים לבא זה בזה ושכט בנימין הותר לבא בקהל. וזה סגולה גדולה להשראת שכינתו יתברך בתוכינו בהיות י"ב שבטי יה באחדות כמבואר בזהר הקדוש (פרשת ויצא) על י"ב האבנים אשר

שם יעקב אבינו מראשותיו וכאשר נתאחדו כולם אז אמר אין זה אם בית אלהים כו'.

ר' יוחנן אמר יום שכלו בו מתי מדבר זה מוכן מאליו כי בתשעה באב נגזר שלא יכנסו לארץ ובו נשלמה הנזירה והורשו ליכנס לארץ

זהו גם הקשר בין שמחת ט"ו באב ויוה"כ לבין עניני השידוכין (שם):

והנה לא נעשה בשום יום המעשה הזה לצאת בנות ישראל לחול בכרמים כי אם בשני ימים טובים אלו שהם ימי עליית התורה והמצוה ונעשה בהם יחוד שלם ע"כ עשו בימים אלו ההנהגה הזאת שהנקבה תסובב נכר ובאתערותא דלתתא כו' וכן היה הנהגת שאלת הבגדים מתתא לעילא והדברים עתיקים.

זהו גם הקשר בין המחול (דווקא ולא הריקוד) בט"ו באב לבין המחול לצדיקים לעתיד לבוא (שם):

והנה כל זה בעולם הזה אשר יש עתים לטובה כו' ופעם השגתינו בכבודו יתברך מתגדל ופעם מתמעט ח"ו ופעם הוא שוכן אתנו בהתגלות. ופעם בהסתר פנים ח"ו. אבל לעתיד לבא עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכל אחד מראה באצבעו ביום ההוא הנה אלהינו זה קיינו לו ויושיענו זה ה' קיינו לו נגילה ונשמחה בישועתו. יכוין כי כולם ישיגו אותו דעת שלימה תכלית הידיעה כי ה' הוא האלהים כמה שנאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ואמר וזש"נ (ישעיהו כ"ה ט') ביום ההוא הנה אלהינו זה כו' זה ה' קיינו לו ויהיה ה' בהיכל קדשו עמנו לעולם ועד אמן. כן יהי רצון במהרה בימינו.

ט. התהליכיות המעגלית שמאפיינת את התממשות האינסוף בעולם המעשה

סוד התיקון שבתהליכיות המעגלית קשור לאושיות עולם האמונה והמחשבה. בהמשך לאבחנו שהזכרנו לעיל בין התהליך הטורי לתהליך המעגלי, יש להוסיף מספר רבדים. התהליך המעגלי מאפיין את המהלכים הבאים מעולם האינסוף השלם לעולם המעשה. ואילו התהליך הטורי מאפיין את המהלכים המתנהלים בתוך עולם המעשה המוגבל והחמרי. במהלכים הבאים מהאינסוף והשלם עוד לפני הופעת הדבר במציאות החמרית הוא כבר קדם בתצורה רוחנית, בהופעה עליונה שמעל לעולמו. הופעתו במציאות החמרית היא גילוי שלו והתממשות בעולמו, בסוד "סוף מעשה במחשבה תחילה", ועל כן בהשלמת התהליך החמרי הוא בעצם חוזר למה שהיה כבר בשורשו וסוגר את המעגל. לעומת זאת התהליך הטורי מאפיין את העולם המוגבל החמרי שבו לפני ההיווצרות כל שלב שבו הוא עדיין איננו בנמצא. גם בהגדרה הפילוסופית של השלמת התהליך מה"בכח" אל הפועל, אין היא אלא אמירה תיאורטית, ואינה מבטאת כל מציאות ממשית.

שייצרו לאדם ענין ותועלת בקידום התהליך. לרוב, מדובר בתועלת חיזונית, בתגמול שאינו קשור לעצם החשיבות שיש בהשגת התוצאות של התהליך מצד עצמו. וככל שמדובר בתהליך תובעני יותר כך – כדי לקדמו נדרש תגמול גבוה יותר⁸⁹.

לעומת זאת כשמדובר על תהליך מעגלי, ההנעה לקידומו קשורה לעצם האידיאל האלקי העליון והטהור הגלום בדבר, בעצם הוצאתו מהכח אל הפועל. זהו סוד עוצמתו, ומכאן הוא מייצר תעצומות נפש לאדם המקדם אותו. על כן אין הוא צריך להנעה ע"י מניעים חיזוניים. אדרבא, ככל שמעורבים בקידומו מניעים חיזוניים, שאינם "לשמה", הוא מאבד את העוצמה והקדושה שבו. לעיתים בשל כך הוא אף מאבד את קיומו.

האבחנה הדיכוטומית שערכנו לעיל נועדה כדי להבליט את היחודיות שיש במעגליות לעומת הטוריות. אולם המציאות היא מציאות משולבת, אמנם יש בה דומיננטיות מעגלית אולם משולבים בה מרכיבים טוריים. על כן אנו מבחינים בה בכמה מרכיבים עיקריים: המרכיב הראשון הוא אכן היוזמה האנושית, היא אשר מתחילה את התהליך, על פניה היא נראית כתהליך טורי. זאת ה"איתערותא דלתתא". אולם עצם היוזמה זו היא הוצאה מן הכח אל הפועל של ה"ראשית", המציאות האלקית שקדמה ליוזמה האנושית. יוזמה זו גם מבוססת על כלים שניתנו לאדם ע"י הקב"ה עוד בטרם קיומו. העשייה האנושית מגיעה למיצוי והשלמה ע"י גמר התהליך האנושי, אולם בכך לא מסתיים התהליך, משום שבהשלמת התהליך האנושי מתווסף שלב נוסף של השלמה אלקית "לא-ל גומר עלי", תוספת של אותם ממדים אלקיים נלוים, לאותו תהליך המשלימים אותו לכדי גמר⁹⁰.

י. מעגלי המחול של ט"ו באב

סוד התיקון שבתהליכות המעגלית קשור לסוד המחול המעגלי של ט"ו באב ששורשו במעגל החודש של מילוי הלבנה מפגימתה- "סיהרא באשלמותא". בהקשר לכך ראינו לעיל שיש כמה מעגלי מחול המוזכרים ביחס לט"ו באב⁹¹.

⁸⁹ במקום אחר הארכנו בדבר שלא בהכרח מדובר תמיד בתגמול חומרי מובהק, לעיתים מדובר גם על תגמול פסיכולוגי, חברתי, של כבוד והערכה, צל"ש, וכו'. אולם עדיין כל אלה אינם הערך של הדבר לכשעצמו.

⁹⁰ התובנה המשולבת הזו מביאה את הלל הזקן, מהגדולים מענווי כל הדורות לומר אמירה מורכבת: "אם אין אני לי מי לי" דהיינו הכל תלוי בי, ומאידך "וכשאני לעצמי מה אני", אמירה זו משלבת את שני הממדים כאחד.

⁹¹ כאמור המחול, להבדיל מן הריקוד, מתחיל מנקודה מסוימת וחוזר לאותה נקודה. בהקשר זה ראה פירושו המיוחד של בעל הכתב והקבלה מדוע החלה נקראת בשמה (ויקרא פרק ח פסוק כו): "חלת מצה. ת"א ויב"ע גריצתא פטירתא, וכו'. גריצתא הוא עגול בלשון יוני כמ"ש בעל מוסף הערוך. א"כ שם חלה הונח ע"ש הצורה העגולית הנעשה בעיסה בגמר הלישה, ויהיה חלה מענין מחול ומחולות ע"ש התנועה הסבובית הנעשות בעת הריקוד, וכן סער מתחולל, הרוח החזק ההולך סביב סביב בעגול, ומזה הלשון חוזר חלילה הרגיל ברבותינו. וגם שאר שמות הלחמים נקראים ע"ש צורתם, מן לחם הנקרא ענה הוא על צורה העגולית שבה, כבמנתי (תענית פ"ג מ"ה) "עג עגה", והיא רשימה עגולית כמו עוגה. וכן "ככר לחם אחת" (תצוה כ"ט כ"ג) תרגם יב"ע עגול דלחם. ומה שנקרא בפי רבותינו גלגל בחמים, עיסה מגולגלת הוא הנקרא

התהליך הטורי הוא כולו בחירי. על כן ישנה בו התניה ברורה, שאלמלא הבחירה האנושית הוא לא היה קיים. התהליך המעגלי מתחיל ממקום גבוהה יותר, ממציות רוחנית אלקית שקדמה, והיתה עוד לפני הבחירה האנושית. אולם הבחירה האנושית משלימה אותה בכך שהיא מוציאה אותה מן הכח אל הפועל בעולם הגשמי. אין זה דבר של מה בכך משום שהפעולה האנושית המשלימה את המציאות הרוחנית מוסיפה לה נופך מיוחד וחשוב, הנופך שבשלו ברא הקב"ה את השמים והארץ.

הפער הזה יוצר את מציאות החטא, את החטאת המטרה, שקדמה למציאות מלכתחילה.

לכאורה התהליכות הטוריות מבטאת את עוצמת האחריות הבלעדית הגלומה בכח ה"רצון" וה"בחירה" של האדם יותר מאשר התהליכות המעגליות. אולם היא באותה מידה מגבילה את משמעותו משום שגובהו וערכו מוגבלים לגובה של ערך מעשי האדם בעולם החומרי, בעוד שבתהליכות המעגליות ישנה השראה של עולם הקדושה והערך שמעל לעולמו, שמתחבר למעשה האדם ומקנה לו את משמעותו הנעלה.

זהו גם סוד מורכבותה של התהליכות המעגליות. בעוד שבתהליכו הטורית הכל מתחיל מהיוזמה האנושית, מהבחירה וההחלטה, התהליכות המעגליות מתחילה מהצו האלקי, הוא מתחיל מרצונו ולא מרצונו, ועל כן כאן נדרשת "קבלה" של האדם. ה"קבלה" הנדרשת מצד האדם היא בכמה מובנים: הראשון הקבלה שלו שיש משהו שלמעלה ממנו, שקודם לו, ולא הכל מתחיל ממנו. והשני: ה"קבלה" של האדם שהדברים הללו שקודמים לו מטילים עליו אחריות ויוצרים מחויבות אובייקטיבית למרות שהוא לא החליט על כך. ה"קבלה" והבחירה הם שני קטבים שיוצרים סוג של מתח ניגודי שעליו צריך האדם לגשר. בעוד ה"בחירה", יוצרת באדם תחושה של חשיבות עצמית של "בשבילי נברא העולם", שכן הוא הקובע והמחליט ויש בו מודעות לכוח השפעתו, ה"קבלה" מחייבת את האדם להיות מקבל ועניו, ובמידה מסוימת לבטל את עצמו ולהכיר את מך ערכו כלפי מה שלמעלה ממנו. הענווה נובעת גם מתובנה עמוקה יותר, מכך שגם היכולות להחליט לתכנן וליצור אינם נוצרים ע"י האדם ובכוחו אלא הוא מקבל אותם, כמשהו שקדם לעצם קיומו, והוא רק מוציא אותם מן הכח אל הפועל.

מאידך, התהליכות המעגליות נותנת מענה לסוגיית ההנעה (המוטיבציה) האנושית. כאשר מדובר על תהליך טורי, נוצרת השאלה "לשם מה?" שאלה זו הולכת ומתעצמת ככל שנדרש מאמץ אנושי כדי לקדם את התהליך ובמיוחד כאשר מדובר בתהליך תובעני שכרוך בויתורים גדולים ובסיכונים אישיים. תהליך שנובע מהחלטת האדם, מעלה את השאלה: מה הטעם בהובלת תהליך שמסכן את עצם קיומו האישי, מהו האינטרס והתועלת האישית שתצמח לו מכך? על כן התהליך הטורי מחייב יצירה של מנגנוני הנעה,

המעגל הראשון של המחול בט"ו באב, קשור לירושת הארץ ותיקון חטא המאיסה בארץ חמדה קשור לתיקון הקשר בין עם ישראל לא"י. קשר זה אינו קשר רגיל שנוצר בצורה טורית, כמו בין עם רגיל לארצו אלא בצורה מעגלית. הוא קשר רוחני שנוצר עוד בטרם הגענו לא"י. כפי שמבאר מרן הרב קוק זצ"ל⁹²:

בהיותכם מתי ממפר, כמעט, וגרים בה. קשר הקדש של ישראל עם ארצו הקדושה אינו דומה לקשר טבעי, שכל עם ולשון מתקשר על ידו אל ארצו. הקשר הטבעי הוא מתפתח רק כמשך זמן רב, ע"י המון מאורעות, ע"י עם רב ועצום שמתכנס יחד לדור באיזו ארץ בתור ישיבת קבע, ואז מתחילה איזו חבה הסתורית, הבאה מתוך התרגלות לפעם בלבבות הדורות הבאים, וקשר רוחני מתהווה בין העם והארץ. מה שאין כן הקשר האלהי ממקור הקדש, שנתקשרה כנסת ישראל בקדושת ארץ חמדה, שהתחיל החותם הקדוש הזה להיות מכליט בהיותכם מתי ממפר, ובזמן קצר ותכוף, יחד עם הופיעם בארץ, ועוד קודם לכניסתכם, ע"י ההערה האלהית העליונה, ובהיותם יושבים בתוכה לא ישיבה קבועה כ"א בתור גרים, ששום דבר שיסודו בטבע לא עזר לקשר הזה, שהופיע בתור יצירה אלהית, בדבר ד' וברית קדשו, בחק שבועת עולם, אשר הוא אמר ויהי. בהיותכם מתי ממפר, כמעט, וגרים בה.

הקשר התערער עם חטא המרגלים, בט"ו באב, והתחזק בתיקונו בט"ו באב.

מעגל נוסף הוא מחול הזיווגים של ט"ו באב. בסוד "נקבה תסובב גבר". גם כאן אין מדובר בזיווגים הבאים מבחירת הלב, ותו לא. הם סוג של מחול וסגירת מעגל מהבת קול שבטרם יצירת הוולד⁹³:

אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני.

בנסירה מהמציאות הקדומה של גב אל גב, ישנה היפרדות כמו בבריאת אדם וחווה⁹⁴:

דאמר רבי ירמיה בן אלעזר דו פרצופין ברא הקדוש ברוך הוא באדם הראשון שנאמר אהור וקדם צרתני.

וברש"י (שם):

בלשון מקרא חלה, לגגול הוא שם לדבר עגול וכדורי, כמו והמם לגלג עלתו, והוא אופן העגלה (ראד) שהעיסה בגמר לישתה עושים אותה עגול, ככה נקרא בלשון מקרא חלה, כלומר עיסה עגולית וכדורית הנעשה בגמר הלישה".

⁹² עולת ראייה ח"א עמוד רג.

⁹³ סוטה דף ב ע"א. סנהדרין דף כב ע"א.

⁹⁴ ברכות דף סא ע"א.

דו פרצופין - שני פרצופין בראו תחלה, אחד מלפניו ואחד מאחוריו, וצלוהו לשנים ועשה מן האחד חוה.

יצירה זו מחוללת את המסע המעגלי, הבחירי, שבמהלכו האיש "מחזר אחר אבדתו".⁹⁵

שאלו תלמידיו את רבי דוסתאי ברבי ינאי מפני מה איש מחזר על אשה ואין אשה מחזרת על איש משל לאדם שאכד לו אבידה מי מחזר על מי בעל אבידה מחזיר על אבידתו⁹⁶

מהלך זה מתקדם עד למציאתה, ואז "סיהרא באשלמותא"⁹⁷ שזהו הזיווג בפועל⁹⁸:

נדע מ"ש רבינו האר"ז ז"ל שהנשמות מזדווגים בעולם הנשמות הזכר עם הנקבה, ואח"כ יבואו לעולם הזה, ויהיו תחלה בגופים נפרדים ורחוקים זה מזה, וכשיגיע זמן הנשואין יפך רצון מאת ה' וישאו זה את זה כבראשונה

לאחר הזיווג ניתן כבר לבחון האם התהליך הצליח, האם "מצא או מוצא"⁹⁹.

גם לאחר הזיווג התהליך המעגלי המחזורי אינו מסתיים, והוא מתחדש מידי חודש¹⁰⁰:

תניא היה ר"מ אומר מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה מפני שרגיל בה וקץ בה אמרה תורה תהא טמאה שבעה ימים כדי שתהא הכיבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה.

מעגל נוסף בשמחת ט"ו באב, קשור גם הוא למחול על בנין בית המקדש¹⁰¹:

⁹⁵ נדה דף לא ע"ב.

⁹⁶ וכן בקדושין דף ב' ע"א: "תניא, רבי שמעון אומר, מפני מה אמרה תורה, (דברים כב) "כי יקח איש אשה", ולא כתיב, "כי תלקח אשה לאיש"? מפני שדרכו של איש לחזר על אשה, ואין דרכה של אשה לחזר על איש, משל לאדם שאבדה לו אבדה, מי חוזר על מי? בעל אבדה מחזר על אבדתו".

⁹⁷ זו גם הסיבה מדוע בתולה נשאת ביום הרביעי שבו נבראה הלבנה ובספר משנת חסידים - מסכת תונה ומילה - פרק א': "וכשישאת בתולה הנשאת ביום רביעי שנתלו בו המאורות וחפרה הלבנה ונתמעטה לישב דעתה בבתולת ישראל וכו'" ובשלי"ה הקדוש (שער האותיות - עמק ברכה סז): "ויבמדרשו של רבי שמעון בן יוחאי ע"ה (ע"י ח"ב רמא, ב, קסט, א ורות קח, א) הקשו: יום חסרונו של בתולת ישראל, כי ביום רביעי נתמעט הירח לא היה ראוי שבו יהיה שלימות לבתולה אחרת. והשיבו כי נתקנו נשואי בתולה ברביעי להראות קיום ומעלה בבתולת ישראל, כי אף אם נתמעטה ביום ההוא, הנה יש לה נחת רוח למטה בנשואי בתולה, ובת קול אומר אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי וגו', ולטעם זה בתולה נישאת ליום רביעי". וראה גם ב"אמרי אמת" (פרשת שלח): "איתא במשנה בתולה נשאת".

⁹⁸ בן איש חי בספר בנייהו בן יהוידע על יבמות סג ע"א. ועיי"ש שכתב: "אך יש אדם שהוא בא לעולם הזה ואינו לוקח בת זוגו, אלא חוטף אשה משל אחרים, ויש בזה סיבות המסבבות דבר זה כנזכר בדברי קדשו, וידוע כי האדם יכיר אם לקח בת זוגו או לאו, שאם רואה אהבתו נמשכת אחרי אשתו יותר ממה שהיא נמשכת אליו, ידע שאין זו בת זוגו, יען כי בת זוגו צריך שתהיה היא נמשכת אליו יותר. ובה יובן השאלה, מצא, פירוש אם יש לך איזה סימן שידעת בו שהיא בת זוגך, שכבר מצא אותה קודם זה בעולם הנשמות, או אם רק עתה הוא מוצא אותה, שאין זו בת זוגו, ורק לעת עתה חטף אותה משל אחרים, כי יש כמה סימנים עוד חוץ מן האמור, כדי להכיר דבר זה".

⁹⁹ ברכות דף ח ע"א: "במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' מוצא דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה".

¹⁰⁰ נדה דף לא ע"ב.

שם עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים. וכו' ועוד נראה לי בס"ד, **הצדיקים יש להם עם הקב"ה דין אשה ובעלה**, וידוע מה שאמר הכתוב (ירמיהו ל"א כ"א): **"נקבה תסובב גבר"**, ולכך האשה נקראת חומה, ולכך יעשה דוגמה זו לצדיקים, לעשות להם מחול, לרמוז שהם דוגמת הנקבה אשר תסובב גבר, ולכך מראה להם לפי מראה הדמיון כאלו אור השכינה שהוא עומד באמצע, ובוה יתקיים הכתוב כי ברא ה' חדשה בארץ, נקבה תסובב גבר¹⁰⁶."

אולם מעבר לכך ניתן לומר, שהמחול לצדיקים לעתיד לבוא הוא "ה"מחול ב"הא" הידועה, הוא המעגל הגדול והכולל את כל המעגלים שהיו מיני אז, מעגל המעגלים, זהו מעגל התיקון העולמי¹⁰⁷:

אמנם כבר פירשתי לך ענין ראש וסוף ואמצע, כי הראש והסוף שניהם שלימים בדרך אחד, רק שהראש – שלימותו עלה מתחלה, והסוף מתגלה אחר שנעשה המעשה בפועל להחזיר הרע לטוב. אך ענין החזרת הרע לטוב הוא הנעשה באמצע. והיינו כי **בראש ובסוף הכל טוב**, זה בסוד "מגיד מראשית אחרית", וזה מצד שכבר נעשה כך – שהרע חזר טוב; אך האמצע הוא עצמו החוזר הרע לטוב.

בתום תהליך התיקון העולמי ה"אחרית", יסגר המעגל הגדול שהתחיל ב"ראשית" בבביראת העולם.

אז תושלם התכלית האלקית שיועדה לעולם מלכתחילה. "אז ימלא שחוק פיננו"¹⁰⁸ ותהיה השמחה הגדולה מכל השמחות. במחול שמח זה יטלו חלק צדיקי כל הדורות ש"פעלו עם א-ל", שהיו שותפים בקידום העולם לתכליתו.

ומה זו שייכות למה שבנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים שנשנות במשנה קודם לזה וכו'. ויום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו וכו'. ובבית המקדש כתיב כי מציון תצא תורה וכמו שאמרו שמשם יוצא הוראה לעולם וכן הוא מפורש בפסוק כי יפלא ממך דבר וגו' וקמת ועלית אל המקום וגו'. והיינו כי יפלא ממך דבר שלא יוכלו לידע מתורה שבכתב וקמת ועלית אל המקום שבבית המקדש מופיע השם יתברך אמיתת תורה שבעל פה. ולכן קבעו מחולות בט"ז באב שאז יהיה הבנין לעתיד כמו שנאמר בפסיקתא. וזה הפירוש מה שאמר במשנה זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו, דהיינו בנין העתיד שאז יתוקן הכל¹⁰².

כפי שהזכרנו בדברי הזוהר, בית המקדש נבנה ע"י שלמה כ"שסיהרא באשלמותא", והוא בא בדור הט"ו לאברהם, ונחרב בדור הט"ו בימי צדקיהו כשנפגמה הלבנה. גם במעגל זה יש שורש קדום שיוצא אל הפועל בעולמנו בצורה מעגלית שכן הוא משבעת הדברים שנבראו לפני בריאת העולם¹⁰³

"תניא שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם אלו הן: תורה, ותשובה, גן עדן, וגיהנם, כסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח. תורה דכתיב וכו', בית המקדש דכתיב: כסא כבוד מרום מראשון וכו'."

בתהליך המעגלי של הופעת בית המקדש אנו רואים מעלות ומורדות, כפי שהזכרנו.

יא. מעגל המעגלים המחול לצדיקים לעתיד לבוא

מעגל נוסף המוזכר בגמרא בסמיכות הוא המחול לצדיקים לעתיד לבוא¹⁰⁴. הבא"ח מבאר שמחול זה מבטא את היחס והקשר בין הקב"ה לבין הצדיקים, כדוגמת אשה ובעלה¹⁰⁵:

¹⁰¹ ר' צדוק פרי צדיק לחמשה עשר באב - אות א.

¹⁰² וכן לעיל בדברי הקרן אורה על תענית שצוטטו באריכות: "וט"ו באב הוא המוכן לטוב על כניסת ישראל לארץ הקודש לביאת מקדש. וכו'."

¹⁰³ נדרים דף לט ע"ב.

¹⁰⁴ ובספר עבודת הקודש ח"ב פרק מג: "אמרו בסוף תעניות אמר ר' חלבו וכיר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן וכו'. ובויקרא רבה פרשה י"א: "עתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבא הה"ד שיתן לבכם לחילה לחולה כתיב, ומראין עליו כאלו באצבע ואומרים כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות בעלמות בזריות עלמות כאלין עולימתא כדכתיב בתוך עלמות וכו', ועי בירושלמי דסוכה, ומחול וחולה עגולה שאין לה ראש וסוף, והוא משל אל התענוג שאין לו סוף ותכלית, ולזה נקרא העולם הבא אחר תחיית המתים עולם שכלו טוב עולם שכלו ארוך, ואז ישיגו הצדיקים תכלית ההשגה כי השכינה באמצע והם סביב והוא המחול והחולה, ולרמוז אל ההשגה הנפלאה ההיא אמרו וכל אחד ואחד מראה עליו באצבעו."

¹⁰⁵ ספר בנייהו בן יהוידע על תענית דף לא ע"א.

¹⁰⁶ וראה גם במהר"ל בבאר הגולה - הבאר הרביעי שבאר באריכות את דברי חז"ל אלה. וראה גם בדברי ר' צדוק בספר מחשבות חרוץ - אות יט: "זה יהיה המחול דלצדיקים לעתיד לבוא (תענית ל"א). כי מחול הוא בעיגול והעיגול הוא שכולם שוים לא זה ראשון וזה אחרון, וזהו הסעודה דלעתיד בין המשומר בענביו, היינו שעדיין לא היה שתיה ומשתה כזו בעולם הזה, וכו'."

¹⁰⁷ פירוש מאמר ארימת ידי בצלותין לרמח"ל.

¹⁰⁸ מדרש תהילים מזמור קכ"ו: "אז ימלא שחוק פיננו. אמר רבי יוחנן אר"ש בן יוחאי, אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר, אז ימלא שחוק פיננו ולשונו רנה. אימת, בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על רבי שמעון בן לקיש, שכל ימיו לא מלא שחוק פיו בתר דשמעיה מרבי יוחנן. וכו'. יש אז להבא, שנאמר, אז ימלא שחוק פיננו."